జ్ఞానలహరి

వేదాంతగ్రంథ మాల

జ్ఞానలహరి.

THE

JNANA-LAHVRI.

EDITED AND PUBLISHED

BY

SUSARLA GOPALASASTRY, B. A.,

First Grade Pleader,

AMALAPURAM,

GODAVARI DISTRICT.

AMALAPURAM:

PRINTED BY PERI VENKATESAM,

PROPRIETOR,

AT THE SARVANI PRESS.

1910.

Annual Subscription Rs. 5—0—0.

Far inferior indeed, is the Karma (with desire for its fruits), to Karma united with the understanding of indifference to its result, O! Dhananjaya. Therefore, take refuge in the wisdom of evenness, as men who have, for their motive, the fruits of karma, are pitiable.

——:.0:.——

Com. భాష్యం.

——.:0:——

యత్ పునః సమత్వబుద్ధియుక్తమీశ్వరారాధనార్థం కర్మోక్తం ఏతస్మాత్ కర్మణః సకాశేన దూరేణ అతివిప్రకర్షేణ అత్యంతమేవహ్యవరం అధమం నికృష్టం కర్మఫలార్థినా క్రియమాణం బుద్ధియోగాత్ సమత్వబుద్ధియుక్తాత్ కర్మణః జన్మమరణాదిహేతుత్వాత్ హే ధనంజయ యత ఏవం అతః యోగవిషయాయాం బుద్ధౌ తత్పరిపాకజాయాం వా సాంఖ్యబుద్ధౌ శరణమాశ్రయం అభయప్రాప్తికారణమన్విచ్ఛ ప్రార్థయస్వ పరమార్థజ్ఞానశరణో భవ। యతోఽవరం కర్మకుర్వాణాః కృపణాః దీనాః ఫలహేతవః ఫలతృష్ణాప్రయుక్తాః సంతః "యో వా ఏతదక్షరం గార్గ్యవిదిత్వాఽస్మాల్లోకాత్ ప్రైతి స కృపణః" ఇతిశ్రుతేః॥

The karma performed by one desirous of its results is far lower than that which has been done with the understanding of evenness regarding the result, as the former karma is the cause of deaths and births, O! Dhanamjaya. This being so, take shelter in the karma-yoga with balanced understanding, or in the devotion to Sankhya-budhi which springs from the ripeness of karma-yoga, and which is the cause of fearlessness. *i. e.*, be devoted to the knowledge of the Highest self. For, pitiable are they who perform the inferior kind of karma, prompted by thirst for it fruits, as declared by the sruti "O! Gargi, he is the wretched being who, without understanding the imperishable. departs from this world".

(Bri. Up 3—8—13).

——.:0——

తాత్పర్యము.

———

ఫలాకాంక్షచేత కర్మమును చేసినయెడల స్వర్గాదిసుఖములు కలుగునుకా వున అట్టికర్మమును చేయుటసులభమని నాకుతోచుచున్నదని యర్జునుడడుగునేమో

యని తలచి ఫలాభిలాషచేత కర్మమును జేయుటయుచితముగాదని, సమత్వబుద్ధితో గూడుకొని యీశ్వరప్రీతికొరకు కర్మముచేయుటయుచితమని, కృష్ణుడీశ్లోకములో చెప్పుచున్నాడు; సమత్వబుద్ధిశూన్యులయి ఫలాభిలాషతో కర్మమును జేసినయెడల వారు జననమరణములకు లోనగుదురు. కావున సమత్వబుద్ధితో జేయబడు కర్మము కంటె ఫలాభిలాషతో జేయబడుకర్మ తక్కువయినది. కాబట్టి నిష్కామకర్మయోగమంచుగాని నిష్కామకర్మయోగసిద్ధివలనగలుగు సాంఖ్యబుద్ధియందుగాని శరణమునుగోరుము. అనగా నిశ్చయముగా పరమాత్మజ్ఞాననిష్ఠుడవగుము. ఇంచుకుశ్రుతియున్నది. « ఓగార్గి దేశకాలవస్తుపరిచ్ఛేదశూన్యమైనదియును, నాశనములేనిదియును, అగు పరమాత్మను తెలిసికొనక యీలోకమునుండి యెనమరణమును బొంది యితరలోకములకుబోవునో వాడు నీచుడు ".

Notes.

బుద్ధ్యా.— The word బుద్ధి is interpreted in two ways (1) బుద్ధిఃసమత్వబుద్ధిః *i. e.* evenness of mind regarding the result of karma (2) " తత్పరిపాకజా సాంఖ్యబుద్ధిః "

తత్ means సమత్వబుద్ధిసమన్వితం కర్మ; తస్య పరిపాకః 'తత్ఫలభూతా' బుద్ధిః *i. e.*, సమత్వబుద్ధిచేత జేయబడిన కర్మమువలనగలుగునట్టి సాంఖ్యబుద్ధి.

బుద్ధియుక్తో జహాతీహ ఉభే సుకృతదుష్కృతే।
తస్మాద్యోగాయ యుజ్యస్వ యోగః కర్మసు కౌశలం ॥ 50

టీక.

బుద్ధియుక్తః = సమత్వబుద్ధితో గూడుకొనినవాడు, ఇహ = ఈలోకమందు, ఉభే = రెండైన, సుకృతదుష్కృతే = పుణ్యపాపములను, జహాతి = ఏకారణమువలన త్యజించుచున్నాడో, తస్మాత్ = ఆ కారణమువలన, యోగాయ = సమత్వబుద్ధియోగముకొరకు, యుజ్యస్వ = సన్నద్ధుడవగుము, కర్మసు = కర్మములయందు, యోగః = ప్రాప్త్యప్రాప్తులయందు సమత్వబుద్ధి, కౌశలం = సామర్థ్యము (అని చెప్పబడుచున్నది).

One who is endowed with evenness of understanding regarding the attainment or non-attainment of the results of karma, abandons both the good and the bad deeds. Therefore devote yourself to the aforesaid Yoga. In karma, application to the Yoga of evenness is energy.

———— o ————

Com. భాష్యం

సమత్వబుద్ధియుక్తస్సన్ స్వధర్మమనుతిష్ఠన్ యత్ ఫలం ప్రాప్నోతి తత్ శృణు బుద్ధీతి బుద్ధియుక్తః సమత్వకర్మవిషయయా బుద్ధ్యా యుక్తః స జహాతి పరిత్యజతి ఇహ అస్మిన్లోకే ఉభే సుకృతదుష్కృతే పుణ్యపాపే సత్త్వశుద్ధిజ్ఞానప్రాప్తిద్వారేణ యతః తస్మాత్ సమత్వబుద్ధియోగాయ యుజ్యస్వ ఘటస్వ; యోగోహి కర్మసు కౌశలం స్వధర్మాఖ్యేషు కర్మసు వర్తమానస్య యా సిద్ధ్యసిద్ధ్యోః సమత్వబుద్ధిః ఈశ్వరార్పితచేతః తయా తత్ కౌశలం కుశలభావః తద్ధి కౌశలం యద్బంధనస్వభావాన్యపి కర్మాణి సమత్వబుద్ధ్యా స్వభావాత్ నివర్తంతే తస్మాత్ సమత్వబుద్ధియుక్తో భవ త్వమ్ ॥

It is here stated in the words of the verse, బుద్ధియుక్తో, what fruits he will enjoy, who performs the duties enjoined on him, with evenness of mind. Listen. బుద్ధియుక్తః *i e.*, one who possesses evenness of mind, touching the results of karma, renounces in this world, both merit and demerit (సుకృత, దుష్కృత) through the means of obtaining the satwic purity and the consequent knowledge of the *self*. Therefore devote yourself to the acquisition of the Yoga of evenness. For, equilibrium of mind regarding the attainment and non-attainment of results by one who is engaged in the performance of his duties, dedicating it to Isvara, is energy in karma. For, karma that has a natural capacity to *bind*, loses that power, when perfomed with evenness of mind. Therefore apply yourself to the Yoga of equanimity.

తాత్పర్యము.

కర్మములను చేయునపుడు ఫలము సిద్ధించుటచేత సంతోషమును, ఫలముసిద్ధింపకపోవుటచేత వ్యసనమును లేక సమత్వబుద్ధితోనుండుటయనెడు సమత్వబుద్ధియోగముతో గూడుకొని వర్ణాశ్రమములకుదగిన కర్మములను ఈశ్వరార్పణముగా జేయువానికి గలిగెడుఫలమును కృష్ణుడీశ్లోకములో చెప్పుచున్నాడు. సమత్వబుద్ధితో ఈశ్వరార్పణముగా కర్మములను జేసినయెడల చిత్తశుద్ధికలుగును. అట్టిచిత్తశుద్ధద్వారా పరమార్థజ్ఞానముకలుగును. ఆపరమార్థజ్ఞానముచేత పాపపుణ్యములు యీలోకముననందే పోవును. గనుక సమత్వబుద్ధియోగముకొరకు ప్రయత్నము చేయుము. ఏలననగా సమత్వబుద్ధియోగము కర్మములయందు మిగులసామర్థ్యముకలది. అనగా పుణ్యపాపములను పోగొట్టుసామర్థ్యముకలది (కౌశలం), గనుక బుద్ధియోగముకొరకు ప్రయత్నింపుము. సామాన్యముగా కర్మ స్వాభావికముగా సంసారబంధనమునకు కారణము. అయితే సమత్వబుద్ధితో జేయబడినయెడల అట్టిబంధము నశించును.

Notes.

కౌశలం.— In this verse the virtues of 'సమత్వబుద్ధియోగ' are stated. కౌశలం means power సామర్థ్యము. బుద్ధియోగము సామర్థ్యముకలది. కర్మములు సహజముగా సంసారబంధమును గలుగజేయును. అట్టిసహజమైన కర్మముల స్వభావమును సమత్వబుద్ధియోగము పోగొట్టును. "కర్మణాం బంధస్వభావత్వాత్ సమత్వబుద్ధ్యా తదనుష్ఠానే బంధాభావః స్యాత్"

Isavasyoponishad says "నాన్యథేతోఽస్తి న కర్మ లిప్యతే నరే" 2.

and బ్రహ్మానంద explains this as "ఈశ్వరార్పణబుద్ధ్యా కర్మ కుర్వన్న లిప్యతే"

Analysis of శంకరానంద interpretation.

According to Sankarananda the word బుద్ధి means Sankhya-Budhi; బుద్ధియుక్తః means one who is devoted to kowledge,

జ్ఞానయోగముతో గూడిన వాడు, జ్ఞానబలముచేత ఇదివరకు జరిగిపోయిన యనేకజన్మములయందు జేయబడినవియును, ఈజన్మమందుగూడ జ్ఞానముకలుగుటకు పూర్వమందును పిమ్మటను జేయబడినవియును అనేకవేలకోటులను పొందించుటకు దగిన కారణములయినవి

యును ఆగుపుణ్యపాపములను ఈలోకమందే విడిచిపెట్టును. అనగా జ్ఞానాగ్నిచేత సర్వకర్మములను దగ్ధముజేసి జీవించియుండగానే ముక్తుడగుచున్నాడు.

The virtues of knowledge are superior to those of karma.

(1) కృచ్ఛ్రచాంద్రాయణాది ప్రాయశ్చిత్తములచేతను, జపములచేతను, అశ్వమేధాదియజ్ఞములచేతను, గంగాదినదీస్నానముచేతను సర్వకర్మక్షయము కానేరదు. ఏఫలమునుగోరి ప్రాయశ్చిత్తాదికమును ఆచరించునో అవి ఆఫలమునే కలుగజేయును.

(2) ప్రాయశ్చిత్తాదులవలన పాపముమాత్రమే పోవును, జన్మములను పొందుటకు కారణమయిన పుణ్యము నివర్తించదు.

(3) ఆత్మజ్ఞానము పుణ్యపాపములరెంటిని పోగొట్టును. నానావిధనరకలోకదుఃఖములకు గారణమగు పాపముపోవుటయుచితము. నానావిధపుణ్యలోకసుఖములకు కారణమగు పుణ్యమేలపోవలయునని యనగూడదు. పాపమువలెనే పుణ్యముగూడ అనేకవేలజన్మములకుగారణము. "తే తం భుక్త్వా స్వర్గలోకం విశాలం। క్షీణే పుణ్యే మర్త్యలోకం విశంతి" (భ.9 శ్లో. 21.) (పుణ్యమువలనగూడ స్వర్గాద్యనుభవము గలిగి యాయనుభవము పూర్తియయినతోడనే మరల భూలోకమునందు జన్మమును పొందను).

కర్మజం బుద్ధియుక్తాహి ఫలం త్యక్త్వా మనీషిణః।
జన్మబంధవినిర్ముక్తాః పదం గచ్ఛన్త్యనామయం॥ 51

టీక.

హి = ఏలననగా, బుద్ధియుక్తాః = ప్రాప్త్యప్రాప్తులయందు సమత్వబుద్ధితో గూడుకొనిన, మనీషిణః = ఆత్మానాత్మవివేకజ్ఞులగుపండితులు, కర్మజం = కర్మములవలనబుట్టిన, ఫలం = ఫలమును, త్యక్త్వా = విడిచి, జన్మబంధవినిర్ముక్తాః సంతః = జన్మమనియెడు బంధనమువలన విడువబడినవారై, అనామయం = సర్వోపద్రవరహితమైన, పదం = స్థానమును, గచ్ఛంతి = పొందుచున్నారు.

The wise men possessed of equanimity of mind (or possessed of the knowledge of the *oneness of self*), having abandoned (the desire for) the fruits of action and being liberated from the shackles of birth, attain to the secure and happy place.

Com. భాష్యం.

——::o::——

యస్మాత్ కర్మజమితి—కర్మజం ఫలం త్యక్త్వేతి వ్యవహితేన సంబంధః ఇష్టానిష్టదేహప్రాప్తిః కర్మజం ఫలం కర్మభ్యోజాతం। బుద్ధియుక్తాః సమత్వబుద్ధియుక్తాః సంతః హి యస్మాత్ ఫలం త్యక్త్వా పరిత్యజ్య మనీషిణః జ్ఞానినోభూత్వా జన్మబంధవినిర్ముక్తాః జన్మైవబంధో జన్మబంధః తేన వినిర్ముక్తాః జీవంతఏవ జన్మబంధవినిర్ముక్తాస్సంతః పదం పరమం విష్ణోర్మోక్షాఖ్యం గచ్ఛంతి అనామయం సర్వోపద్రవరహితమిత్యర్థః। అథవా బుద్ధియోగాద్ధనంజయేత్యారభ్య పరమార్థదర్శనలక్షణైవ సర్వతః సంప్లుతోదకస్థానీయా కర్మయోగజా సత్వశుద్ధిజాబుద్ధిః దర్శితా సాక్షాత్ కృతదుష్కృతప్రహాణాదిహేతుత్వశ్రవణాత్ ॥

The acquirement of good and bad births is the result of karma. Men possessing evenness of mind, having abandoned all desire for the fruits of karma, become wise and liberated from the bonds of births *i. e*, while alive they attain to the highest place of emancipation (మోక్ష) known as the place of Vishnu, which is free from all difficulties Another interpretation. In the three verses beginning with 'బుద్ధియోగాద్ధనంజయ' (verse 49), the word బుద్ధి is to be understood in the sense of knowledge which consists of the realisation of Highest self, which corresponds to 'place covered all over with water' and which arises from the satwic purity which springs from the performance of karma, without desire for its fruits as it (సాంఖ్యబుద్ధి) is said that it can *directly* bring about the destruction of good and bad actions.

——.:o::——

తాత్పర్యము.

——

సిద్ధ్యసిద్ధులయందు సమత్వముగలవాఁడు పుణ్యపాపములను రెంటిని విడిచి పెట్టునని చెప్పియుండుటచేత మోక్షమనునది యెట్లుకలుగునని యర్జునుఁడడుగునేమోయని తలచి శ్రీకృష్ణుఁడీశ్లోకమును చెప్పుచున్నాఁడు. మరియుఁ బ్రహ్మవిద్యాంసులును, అధికమైనజ్ఞానముకలవారును, సమత్వబుద్ధితోఁ గూడుక

దిలక్షణముగల ఇష్టదేహములును, పశుపక్ష్యాదులయొక్క లక్షణముగల అనిష్టదేహములును కర్మఫలమని తెలిసికొని, ఆకర్మఫలమును త్యజించి జన్మమనెడుబంధమువలన ముక్తులగుచున్నారు. అనగా జ్ఞానులు సమత్వబుద్ధితోఁగూడుకొని, జ్ఞానబలముచేతను జన్మమనెడిబంధనమువలన విముక్తులయి సంసారస్పర్శశూన్యమగు విష్ణుసంబంధమైన మోక్షపదమునుబొందినవారై జీవన్ముక్తులగుచు విదేహకైవల్యమును బొందుదురు. ఇచ్చట బుద్ధి సాక్షాత్తుగా పుణ్యపాపములను బోగొట్టునని చెప్పబడియుండుటవలన ‹‹అ. 2 శ్లో. 49 51 వరకు శ్లోకములలో బుద్ధియనగా అపరోక్షానుభవమునకు కారణమైనదియును, అంతటనిండియున్న యుదకమువంటిదియును, నిష్కామకర్మమునబుట్టినదియును, అగుచిత్తశుద్ధివలనగలుగుజ్ఞానము. ఈ శ్లోకములో బుద్ధియనగా సాక్షాత్తుగానే పుణ్యపాపములను పోగొట్టుటకు తగినబుద్ధి. సమత్వబుద్ధికి సాక్షాత్తుగా పుణ్యపాపములను రెంటిని పోగొట్టుసామర్థ్యము లేదు. క్రమక్రమముగా మోక్షమునుగలుగజేయుసామర్థ్యముకలదు. గనుక బుద్ధియనగా జ్ఞానము.

Notes.

మనీషిణః = జ్ఞానాతిశయవంతః.

ఇష్టదేహా:—The instances of desirable births are those of the devas, men, &c. The briths of quadrupeds &c. are the undesirable births. బుద్ధియోగాత్ ధనంజయ:— In the verses 49, 50, 51 the word బుద్ధి occurs. The word బుద్ధి has been shown to mean evenness of mind, regarding success and failure or the attainment or non-attainment of the desirable; It may also mean Sankhya Budhi or the Knowledge of the Highest Brahman ‟ బుద్ధిః సాంఖ్యబుద్ధిః బ్రహ్మైకత్వ విజ్ఞానం " This interpretation is more appropriate because it is described in the present verse, as being capable of *directly* destroying the good and the bad actions. It is only the knowledge of the *self* that can do this. The Budhi in the sense of "evenness of mind" can indirectly effect that purpose.

జీవంతఏవ;— The wise, while still alive, become liberated per-[illegible] own as జీవన్ముక్తాః. This state of emancipation is kles of birth, atta.

ప్రహాణ = destruction.

కర్మజం = కర్మభ్యః జాతం, సంచితాదిభ్యో జాతం = produced from the collective past Karma.

పదం = పద్యతే జ్ఞానేన ప్రాప్యత ఇతిపదం = that which is attainable by knowledge *i e* the supreme Brahma.

అనామయం పదం = ఆధ్యాత్మికాదిసర్వోపద్రవహితం నిత్యశుద్ధబుద్ధముక్తస్వభావం అఖండానందైకరసం బ్రహ్మ. The expression includes several ideas *i e* freedom from sorrows, fears, dangers, turmoils and in short the evils of samsara.

యదా తే మోహకలిలం బుద్ధిర్వ్యతితరిష్యతి।
తదా గంతాసి నిర్వేదం శ్రోతవ్యస్య శ్రుతస్యచ ॥ ౫౨

టీక.

యదా = ఎప్పుడు, తే = నీయొక్క, బుద్ధిః = బుద్ధి, మోహకలిలం - దేహాభిమానరూపమగుకలుషమును, వ్యతితరిష్యతి = దాటగలదో, తదా = అప్పుడు, శ్రోతవ్యస్య = వినదగినయర్థమునకును, శ్రుతస్యచ = వినినయర్థమునకును, నిర్వేదం = వైరాగ్యమును, గంతాసి = పొందగలవు.

When once thy mind gets freed from the dirt of attachment and delusion, then thou wilt attain to indifference and disregard of what has been heard and is yet to be heard.

——:o:——

Com. భాష్యం.

యోగానుష్ఠానజనిత సత్త్వశుద్ధిజా బుద్ధిః కదా ప్రాప్స్యత ఇత్యుచ్యతే। యదేతి—యదా యస్మిన్ కాలే తే తవ మోహకలిలం మోహాత్మకం అవివేకరూపం కాలుష్యం యేన ఆత్మానాత్మవివేకబోధం కలుషీకృత్య విషయం ప్రత్యంతఃకరణం ప్రవర్తతే తత్తే తవ బుద్ధిర్వ్యతితరిష్యతి వ్యతిక్రమిష్యతి అతిశుద్ధభావ

మాపత్స్యత ఇత్యర్థః। తదా తస్మిన్ కాలే గంతాసి ప్రాప్స్యసి నిర్వేదం వైరాగ్యం శ్రోతవ్యస్య శ్రుతస్యచ, తదా శ్రోతవ్యం శ్రుతంచ తే నిష్ఫలం ప్రతిపద్యత ఇత్యభిప్రాయః

In the words of the present verse, it is stated when the discriminative knowledge due to satwic purity which follows the pursuit of karma-yoga, arises. When your Budhi (understanding) gets over the mire of delusion which is of the form of ignorance, and by which the knowledge of the *self* and *non-self* has been obscured and the mind is directed towards physical objects, *i. e.*, when your understanding faculty attains the satwic purity, then you will obtain the spiritual indifference (preceded by contentment) to what has been heard and shall be heard. The meaning is what has been heard and shall be heard becomes useless to you.

తాత్పర్యము.

యోగానుష్ఠానముచేతగలుగు చిత్తశుద్ధివలన పరమార్థజ్ఞానము ఎప్పుడు కలుగునో ఆ కాలమును శ్రీకృష్ణుడీశ్లోకముచే తెలియజేయుచున్నాడు. ఇదివినబడినది, వినదగినది, ఇదిచూడబడినది, చూడతగినది, అనుఫలాభిలాషకలిగినప్పుడు పరమార్థజ్ఞానము కలుగనేరదు. అవివేకరూపమునదియును, ఆత్మానాత్మవివేకమును పోగొట్టునట్టిదియును, దేహమేనేనని తలంచుటకు కారణమయినదియును, అగు మోహపంకమెప్పుడుపోవునో ఆసమయమందే అంతఃకరణము నిర్మలమగుస్వభావముకలదగును. అప్పుడు వేదాంతశాస్త్రముకంటె ఇతరములగు శాస్త్రములచేత వినినవానియందును, ముందు వినదగినవానియందును వైరాగ్యముగలుగును. అట్టి వైరాగ్యమావిర్భవించినప్పుడు వేదాంత శాస్త్రముకంటె ఇతర శాస్త్రములచేత విన్నయర్థములును, వినదగినయర్థములును నిష్ఫలములైపోవును.

Notes.

మోహః = "దేహాదిష్వాత్మబుద్ధిః" The notion of 'I' ness on the body and other objects.

కలిలం = కాలుష్యం *i. e.*, దర్పణస్యధూళిపటలవత్ వివేకబుద్ధేఃఆవరణం a coating of indiscrimination over the mind, like a film of dust over a mirror.

నిర్వేదం = వైరాగ్యం సర్వత్రాలంబుద్ధిలక్షణం,

శ్రోతవ్యస్య } :—యదిదం మనసా వాచా చక్షుర్భ్యాం శ్రవణాదిభిః।
నిష్ఫలం } నశ్వరం గృహ్యమాణంచ విద్ధి మాయామనోమయం॥

అనువచనమునుబట్టి మనోవాక్ర్కియాదులచేతను గ్రాహ్యమగునది అంతయు మాయాకల్పితమని ఎఱిఁగి, పరమేశ్వరారాధనముసేయుచుండగా దేహమే నేననుతలంచుటకు కారణమగు అవివేకము పోవుచున్నది అప్పుడు కర్మకాండశాస్త్రముచేత వినతగిన విషయము వినబడిన విషయములయిన స్వర్గము మొదలుగాగల యర్థములు కోరదగినవి కావను సంకల్పముచేత వానియందు వైరాగ్యముకలుగును. వైరాగ్యము దృఢముగా గలిగినతోడనే చిత్తశుద్ధికలిగి వేదాంతమహావాక్యశ్రవణాదులచేత మోక్షముకలుగును. వైరాగ్యమునకు ప్రధానమగు ఆత్మానాత్మవివేకముకలిగిన పిమ్మట సకలమైన అనాత్మపదార్థములును నిష్ఫలములగును.

శ్రుతివిప్రతిపన్నా తే యదా స్థాస్యసి నిశ్చలా।
సమాధావచలాబుద్ధి స్తదా యోగమవాప్స్యసి॥ 53

టీక.

(హేపార్థ = ఓయర్జునుడా), శ్రుతివిప్రతిపన్నా = ఇంతకుపూర్వము వేదములయందుగల అర్థవాదవాక్యములు వినుటచేతను విక్షేపమును బొందియున్న, తే = నీయొక్క, బుద్ధిః = బుద్ధి, యదా = ఎప్పుడు, నిశ్చలా = చలింపనిదై, సమాధే = పరమాత్మయందు, అచలా — స్థిరమైనదై, స్థాస్యసి = ఉండగలదో, తదా = అప్పుడు, యోగం = యోగఫలమును, అవాప్స్యసి = పొందగలవు.

When thy mind, confused by (the eulogistic utterences of) the scriptures, rests firm on the Highest *self*, being unshaken, then wilt thou attain to Yoga.

-:.O.:-

Com. భాష్యం.

-:O:-

మోహకలిలాత్యయద్వారేణ లబ్ధాత్మవివేకప్రజ్ఞః కదా కర్మయోగజం ఫలం పరమార్థయోగమవాప్స్యామీతి। తత్ శృణు శ్రుతివిప్రతిపన్నేతి—శ్రుతి

విప్రతిపన్నా అనేకసాధ్యసాధనసంబంధప్రకాశనశ్రుతిభిః శ్రవణైః ప్రవృత్తినివృత్తి లక్షణైః విప్రతిపన్నా నానాప్రతిపన్నా విక్షిప్తాసతీ తే తవ బుద్ధిర్యదా యస్మిన్ కాలే స్థాస్యతి స్థిరీభూతా భవిష్యతి। నిశ్చలా విక్షేపరూపచలనవర్జితాసతీ సమాదా సమాధీయతే అస్మిన్నితి సమాధిః ఆత్మా తస్మిన్నాత్మనీత్యేతత్ చిత్తమచలా తత్రాపి వికల్పవర్జితేత్యేతత్ బుద్ధిరంతఃకరణం, తదా తస్మిన్కాలే యోగమవాప్స్యసి వివేకప్రజ్ఞాం సమాధిం ప్రాప్స్యసి॥

You may question me "when shall I attain the Yoga of the *Highest self*, which results from Karma-Yoga, having obtained the discriminative knowledge of the *self* by crossing over the mire of delusion". Listen. When your Anthah-Karana which has been distracted by hearing the various Scriptural passages which disclose multiform ends and means and their relations, concerning activity and renunciation, rests steady on the *self*, free from the change of distraction and doubt (వికల్ప); samadi is that which is the object of contemplation *i. e., the self*. ధీః means అంతఃకరణ or mind; then you will attain to Yoga *i. e.*, devotion to the knowledge of the *self*, which arises from discrimination.

తాత్పర్యము.

ఆత్మానాత్మవివేకము వలనగలిగిన ప్రజ్ఞగలవానికి కర్మయోగఫలమగు పరమార్థజ్ఞానము ఎప్పుడుకలుగునని అర్జునుడడుగు నేమోయని తెలచి శ్రీకృష్ణుడీశ్లోకము చెప్పుచున్నాడు. అనేకములగు సాధ్యమును, (ఫలములను) సాధనములను అట్టి సాధ్యసాధనములయొక్క సంబంధమును బోధించునట్టియు ఈకార్యమునందు ప్రవర్తింపకూడదు ఈకార్యమునందు ప్రవర్తింపవలయును అనునట్టి ప్రవృత్తినివృత్తులను బోధించునట్టివియును, అయిన యర్థవాదవాక్యములచేత నానావిధములగు ఫలములయందలి యపేక్షచేతగలుగు విక్షేపమును బొందియున్నబుద్ధి ఎప్పుడు నానావిధములైన యాలోచనలను వదలుకొని నిశ్చలమైనదై పరమాత్మయందు ప్రవేశించి యేవిధమైన వికల్పములును లేనిదియగునో అప్పుడు యోగఫలమగు

బ్రహ్మాత్మైకత్వవిజ్ఞానము (జీవాత్మపరమాత్మలకు భేదములేదనునట్టి తెలివి) కలుగును. ఎప్పుడు చిత్తదోషములగు వికల్పము, సంశయము, విక్షేపము, విపర్యయము పోవునో అప్పుడు చిత్తము జ్ఞాననిష్ఠను బొందును.

Notes.

శ్రుతి విప్రతి పన్నా:—In Rik, Yagus and Sama Vadas, at some places Karma, its fruits and its greatness are described; at other places Upasana, its fruits and its greatness are described; moreover Brahma in his personal and impersonal aspects is described and the results of their worship are also given there. Arjuna having studied all this, is in doubt as to which course is the best one; so his mind has been distracted.

నిశ్చలా = "నిర్విశేషా or విషయరూపచలనవర్జితా" సర్వశాస్త్రములు నిర్విశేషపరబ్రహ్మమందు పర్యవసించుచున్నవని నిశ్చయముగల.

అచలా = చలనహేతూనాం బాహ్యవాసనానాం నాశనాత్, అవిక్రియా or వికల్పవర్జితా = చలనకారణమగు బాహ్యవాసనలు నశించిపోవుటచేత క్రియారాహిత్యముగలదై.

సమాధి = సమాధీయతే చిత్తం అస్మిన్నితి సమాధిః పరబ్రహ్మ.

యోగం = జ్ఞానయోగం. He becomes ముక్తుడు.

అత్యయా = నాశనము.

అర్జునఉవాచ ॥

స్థితప్రజ్ఞస్య కాభాషా సమాధిస్థస్య కేశవ।
స్థితధీః కింప్రభాషేత కిమాసీత వ్రజేతకిమ్ ॥ 54

టీక.

హే కేశవ = ఓశ్రీకృష్ణుడా, సమాధిస్థస్య = పైనచెప్పబడిన సమాధియందున్న, స్థితప్రజ్ఞస్య = బ్రహ్మైవాహమస్మి (నేనుబ్రహ్మను) అనునట్టి నిశ్చయబుద్ధిగలవానికి, భాషాకా = వాచకిలక్షణముయేది, స్థితధీః = బ్రహ్మమునందునిశ్చలబుద్ధిగలవాడు, కిం = ఏవిధముగా, ప్రభాషేత = పలుకును, కిం = ఏవిధముగా, ఆసీత = ఉండును, కిం = ఏవిధముగా, వ్రజేత = ప్రవర్తించును.

What is the distinguishing mark of him who, being well seated in Jnana-yoga possesses steady knowledge, O Kesava? How does he of resolute knowledge speak, how does he sit, how does he walk?

Com. భాష్యం.

—::0::—

ప్రశ్నబీజం ప్రతిలభ్య అర్జున ఉవాచ లబ్ధసమాధిప్రజ్ఞస్య లక్షణబుభుత్సయా స్థితప్రజ్ఞస్యేతి। స్థితా ప్రతిష్ఠితా అహమస్మి పరంబ్రహ్మేతి ప్రజ్ఞా యస్య స స్థితప్రజ్ఞః తస్య కాభాషా భాషణం వచనం కథమసౌ పరైర్భాష్యతే। సమాధిస్థస్య హేకేశవ స్థితధీః స్థితప్రజ్ఞః స్వయంవా కిం ప్రభాషతే। కిమాసీత వ్రజేత కిం ఆసనం వ్రజనంవా తస్య కథమిత్యర్థః॥

Having seized an opportunity for interrogation, Arjuna asks with a desire to know what the distinguishing marks of one who possesses the knowledge of the Brahma, are. స్థితప్రజ్ఞః is one who possesses the firm knowledge that he is the Para Bhrama; wh... ...the language of him *i. e.*, how is he talked of by others. సమాధిస్థస్య means one who is devoted to knowledge; how does one who is of steady knowledge, himself speak; How does he sit and how does he walk?

-::0::-

తాత్పర్యము.

సంన్యాసికి, (ఫలాభిలాషవదలి వేదోక్తములగు కర్మములను ఈశ్వరార్పణబుద్ధితో నిష్కామముగా చేయుచున్నవానికి లేకసర్వమును వదలుకొనినవానికి) జ్ఞాననిష్ఠయును, జ్ఞానమును, కలుగునని శ్రీకృష్ణుడు చెప్పుటచేత ప్రశ్నకు సావకాశముకలిగినదని అర్జునుడు పరమార్థజ్ఞానముకలవానికి లక్షణమేమియని తెలిసికొనతలచి యడుగుచున్నాడు. సమాధియందున్నవాడును, నేనుబ్రహ్మనైతిననుపరమార్థజ్ఞానముకలవాడును, లోకులచేత ఏమనిపిలువబడును. స్థితప్రజ్ఞుడనగా నేను

బ్రహ్మానను నిశ్చయబుద్ధిగలవాడు. ఇట్టినేను బ్రహ్మనను నిశ్చయబుద్ధిగలవాడు (స్థితధీః) తానెట్లుమాట్లాడును, ఎట్లుకూర్చుండును, ఎట్లుప్రవర్తించును.

Notes.

ప్రశ్నబీజం.—బీజం means cause or opportunity for a question.

సమాధిస్థస్య = "నిత్యం నిరంతరం నియమేన సమాధిం కుర్వాణస్య"

సమాధినిష్ఠయందున్నపుడు స్థితప్రజ్ఞునకు పేరేమని మొదటిరెండుపాదముల చేతను అర్జునుడు అడిగెను.

మిగిలిన మూడుప్రశ్నలు సమాధిస్థుడైన స్థితప్రజ్ఞునియందు సంభవింపవుగనుక సమాధినుండి లేచిన స్థితప్రజ్ఞునిగురించి యడిగెను.

కేశవ:—శ్రీకృష్ణుడు సర్వాంతర్యామియైన నారాయణుడే కనుక సకలరహస్యములను తెలిసినవాడనితలచి అర్జునుడాపేరుతో కృష్ణునిపిలిచెను.

శ్రీభగవానువాచ.

ప్రజహాతి యదా కామాన్ సర్వాన్ పార్థమనోగతాన్ ।
ఆత్మన్యేవాత్మనాతుష్టః స్థితప్రజ్ఞస్తదోచ్యతే ॥ 55

టీక.

(హేపార్థ = ఓయర్జునుడా), యదా = ఎప్పుడు, ఆత్మన్యేవ = ఆనందైకరసముగల ప్రత్యగాత్మస్వరూపమునందే, ఆత్మనా = తనచేతను, తుష్టః = ఆనందించుచున్నవాడై, మనోగతాన్ = మనస్సునందున్న, సర్వాన్ = సమస్తములైన, కామాన్ = మనోరథములను, ప్రజహాతి = పూర్తిగా విడుచుచున్నాడో, తదా = అప్పుడు, స్థితప్రజ్ఞః = నిశ్చలమైనప్రజ్ఞగలవాడని, ఉచ్యతే = చెప్పబడుచున్నాడు.

When a man abandons all desires, being satisfied with the bliss of the realisation of the *self* by himself (ఆత్మనా), he is then called the man of steady knowledge.

———:;O::———

Com. భాష్యం.

——:O:——

స్థితప్రజ్ఞస్య లక్షణమనేన శ్లోకేన పృచ్ఛతి। యోహ్యాదితపవ సంన్యస్య కర్మాణి జ్ఞానయోగనిష్ఠాయాం ప్రవృత్తః యశ్చ కర్మయోగేన తయోః స్థితప్ర

జ్ఞస్యేహ ప్రజహాతీత్యారభ్య అధ్యాయపరిసమాప్తిపర్యంతం స్థితప్రజ్ఞలక్షణం సాధనం చోపదిశ్యతే। సర్వత్రైవ హ్యధ్యాత్మశాస్త్రే కృతార్థలక్షణాని యాని తాన్యేవ సాధనాన్యుపదిశ్యంతే। యత్నసాధ్యత్వాత్ యాని యత్నసాధ్యాని సాధనాని లక్షణాని భవంతి తాని శ్రీభగవానువాచ ప్రజహాతీతి। ప్రజహాతి ప్రకర్షేణ జహాతి పరిత్యజతి యదా యస్మిన్ కాలే సర్వాన్ సమస్తాన్ కామాన్ ఇచ్ఛాభేదాన్ హే పార్థ! మనోగతాన్ మనసి ప్రవిష్టాన్ హృది ప్రవిష్టాన్ సర్వాన్ కామాన్ పరిత్యాగే తుష్టికారణాభావాత్ శరీరధారణనిమిత్తశేషే చ సత్యున్మత్తప్రమత్తస్యేవ ప్రవృత్తిః ప్రాప్తేత్యుచ్యతే। ఆత్మన్యేవ ప్రత్యగాత్మస్వరూప ఏవ ఆత్మనా స్వేనైవ బాహ్యలాభనిరపేక్షస్తుష్టః పరమార్థదర్శనామృతరసలాభేన అన్యస్మాదలం ప్రత్యయవాన్ స్థితప్రజ్ఞః స్థితా ప్రతిష్ఠితా ఆత్మానాత్మవివేకజా ప్రజ్ఞా యస్య స స్థితప్రజ్ఞః విద్వానిత్యుచ్యతే త్యక్తపుత్రవిత్తలోకైషణః సంన్యాసీ ఆత్మారామః ఆత్మక్రీడః స్థితప్రజ్ఞ ఇత్యర్థః॥

In this portion beginning with the verse ప్రజహాతి to the end of the chapter (అధ్యాయ), the distinguishing attributes of the man of steady knowledge and the means (of obtaining them) are taught for the man who is devoted to knowledge, having relinquished all Karma from the very beginning, and also for one who is in pursuit of knowledge, through his devotion to Karma-yoga. For, everywhere in the science relating to Atma the distinguishing marks of the man of steady knowledge (కృతార్థ) are taught as the means of attaining to emancipation, as they are to be gotten by exertion: The Lord shows here those distinguishing attributes which, being obtainable by effort, are also the means. ప్రజహాతి means completely renounces; యదా means at the time; సర్వాన్ కామాన్ means all the various desires; మనోగతాన్ means that enter the heart. If it be said that, when all the desires are abandoned, there being no cause for the generation of pleasures, the continuance of life of the man whe has so abandoned all desires, will be like that of an insane or intoxicated man, it is not sound for the following reason. He is satisfied with his ప్రత్యగాత్మ or the individual *inner self*, with out any regard for the (transient) external advantages, *i. e.,* he is satisfied with the acquisition of the nectar of the realisation of the

Highest Self, with the notion "away with the rest" (అన్యత్సర్వమలం ప్రత్యయవాన్). స్థితప్రజ్ఞః means one in whom the knowledge arising from the discrimination of the *self* and *non-self*, rests firm. He is the man of steady knowledge, who has cast away the desires for progeny, wealth and other worldly things, who has renounced all, and who plays with the *self* in the garden of the *self* (ఆత్మారామః).

——::o::——

తాత్పర్యము.

లోకములో నెవ్వఁడు వైరాగ్యముకలవాఁడై బ్రహ్మచర్యాశ్రమమునందే సకలకర్మలను సంన్యసించి బ్రహ్మాత్మభావమును పొందుటకుతగిన జ్ఞానమనియెడు యోగమునందు నిష్ఠకలవాఁడై ప్రవర్తించునో, ఎవ్వఁడు కామములుకలవాఁడగుటచేత కర్మలనువదలుకొనలేక కర్మయోగముచేత జ్ఞానప్రాప్తికొఱకు ప్రవర్తించుచుండునో అట్టివారిలకు స్థితప్రజ్ఞునియొక్క లక్షణములు చెప్పబడుచున్నవి. మరియును ఈశ్లోకముమొదలుకొని ఈయధ్యాయము ముగియువరకును స్థితప్రజ్ఞుని లక్షణమొక్కటియెగాక మోక్షమును పొందవలయుననియెడు కోర్కెకలవానికి మోక్షమునుపొందుటకుదగిన సాధనములుకూడ ఉపదేశింపబడుచున్నవి. జ్ఞానియొక్క జ్ఞానలక్షణములు ఫలమగుటచేత సాధనముకానేరదు. అయినప్పటికిని అధ్యాత్మశాస్త్రమందు జ్ఞానిలక్షణములు ముముక్షువునకు ప్రయత్నసాధ్యములయిన వగుటచేత, (సాధనముచేయుచున్నవానికి) సాధనములగుచున్నవి. మరియును సర్వకామములనువదలినయెడల సంతోషమునుపొందుటకు దగిన కారణమేదియును లేమికనుక జీవించియుండగానే సర్వకామపరిత్యాగునియొక్క ప్రవర్తన ఉన్మత్తప్రమత్తునియొక్క సంచారమువంటిదగుచున్నదనగూడదు. ఏలననగా సర్వకామములనుదాటి వాసనలతోఁగూడ వదలుకొనినవాఁడు బాహ్యలాభములయందేమియును కోర్కెలేనివాఁడై పరమార్థజ్ఞానమనియెడు నమృతముకంటె నితరములగు వానియందు వైరాగ్యముకలవాఁడై ప్రత్యగాత్మయందు (తనయందే) తనచేతనే క్రీడించును. ఇందువలనతుష్టి కలుగును. ఇట్లు ఈషణత్రయమందును, ధనమందును, లోకమునందును కోర్కెనువదలి సంచరించువిద్వాంసుడు సంన్యాసియనియును, ఆత్మారాముడనియును, స్థితప్రజ్ఞుడనియును పిలువబడును.

కామాన్—There is a distinction between కామ, and సంకల్ప: "కామః సంకల్పమూలకః సంకల్పో వాసనామూలకః నవా వాసనయా వినా వస్తుని సమీచీన బుద్ధిరుదేతి సమీచీన బుద్ధిం వినా కామో నస్ఫురతే". వాసనా means previous impressions: సంకల్ప are the tendencies ('పూర్వజన్మసంస్కారః') arising from previous experiences. కామ is the desire due to that tendency; సంకల్ప is thus the cause for కామ; desire indicates want; absence of it is satisfaction; want is ignorance.

మనోగతాన్—some say that desires are the feelings of the *self*; to avoid that notion the adjective "మనోగతాన్" is used "కామానాం ఆత్మధర్మత్వం కేచిదిచ్ఛన్తి తదయుక్తం తేషాం మనోనిష్ఠత్వాత్ ఇత్యాశయవానాహ మనోగతానితి"

ఉదితః means "ప్రాప్తస్య ద్వాదశస్థానః" ఈ రాగ్యము ... ప్రమాణమనంటే సకలకర్మలను ... సంన్యసించెను.

యత్నసాధ్యత్వాత్—This has been sufficiently explained in the తాత్పర్యము.

శరీరధారణకారణం means cause; ప్రారబ్ధ or a portion of the past Karma is the cause of the present existence. So ప్రారబ్ధ expires with the destruction of the body. After one becomes సంన్యాసి the cause for the continuance of life, till his death, still exists, namely the unexpired portion of ప్రారబ్ధం.

బాహ్యసుఖం. the highest pleasure is the realisation of the *self*. When one gives up all desires with their cause, the external pleasures will have no hold over him as he enjoys the highest bliss of self realisation.

ఉన్మత్తః—One who is an aimless traveller destitute of the descrimination of good and bad is ఉన్మత్తః.

ఆత్మారామః.—ఆత్మ + ఆరామః *i. e.*, One who enjoys the blissful garden of *self*. ఆత్మక్రీడః అనగా బాహ్యదృష్టిలేనివాడు.

దుఃఖేష్వనుద్విగ్నమనాః సుఖేషు విగతస్పృహః ।
వీతరాగభయక్రోధః స్థితధీర్మునిరుచ్యతే ॥ 56

టీక.

దుఃఖేషు = దుఃఖములువచ్చినప్పుడు, అనుద్విగ్నమనాః = క్షోభమును పొందనిమనస్సుకలవాడును, సుఖేషు = సుఖములయందు, విగతస్పృహః = పో

యినదియాశలుకలవాడును, వీతరాగభయక్రోధః = పోగొట్టబడిన ప్రీతియు, భయము, కోపము గలవాడును, మునిః = అయినముని, స్థితధీః = స్థితప్రజ్ఞుడని, ఉచ్యతే = చెప్పబడుచున్నాడు.

He whose mind is unruffled by difficulties, who is uninfluenced by pleasures, and is free from attachment, fear, and anger, is the sage of steady knowledge.

.o :-

Com. భాష్యం.

కించ దుఃఖేష్వితి — దుఃఖేష్వాధ్యాత్మికాదిషు ప్రాప్తేషు న ఉద్విగ్నం న ప్రక్షుభితం దుఃఖప్రాప్తౌ మనో యస్య సోయముద్విగ్నమనాః తథా సుఖేషు ప్రాప్తేషు విగతా స్పృహా తృష్ణా యస్య నాగ్నిరివేంధనాద్యాధానే సుఖాన్యనువర్ధతే స విగతస్పృహః. వీతరాగభయక్రోధః రాగశ్చ భయంచ క్రోధశ్చ వీతా విగతా రాగభయక్రోధా యస్మాత్ స వీతరాగభయక్రోధః స్థితధీః స్థితప్రజ్ఞః మునిః సంన్యాసీ తదోచ్యతే ॥

ఉద్విగ్నమనాః means one whose heart is not agitated amid (the three-fold) calamities of ఆధ్యాత్మిక &c. Similarly one whose thirst for pleasures does not increase with the increase of pleasures, unlike fire whose thirst increases as fuel is added to it, is విగతస్పృహః. వీతరాగభయక్రోధః is one who is freed from attachment, fear and anger. స్థితధీః is one of steady knowledge; He is called a sage, who has renounced all karma.

తాత్పర్యము.

ఈశ్లోకముచే స్థితప్రజ్ఞునియొక్క మరికొన్నిలక్షణములు చెప్పబడుచున్నవి. జ్వరము మొదలుగాఁగల ఆధ్యాత్మికములును, పెద్దపులులు, సర్పములు మొదలుగాఁగల ఆధిభౌతికములును, అతివాత, అతివృష్టి మొదలుగాఁగల ఆధిదైవికములును అనునట్టి దుఃఖములుసంభవించినపుడు ఎవడు మనోక్షోభమునుపొందడో, ఆధ్యాత్మిక, ఆధిభౌతిక, ఆధిదైవికములగు సుఖములు అనగా [illegible]కాదిదుఃఖములు

లేకుండుటయను సుఖముసంభవించినపుడు వివేకియైన కట్టెలువేయుటచేత అగ్ని హెచ్చుటను వృద్ధిబొందినవిధమున ఆశకలవాఁడై విజృంభించఁడో, ఎవఁడు రాగద్వేష భయాదులు లేనివాఁడో, వాఁడు సర్వకర్మసంన్యాసియగు స్థితప్రజ్ఞుఁడగుచున్నాఁడు. ప్రారబ్ధముచేత దుఃఖములు సంప్రాప్తములయినవిధముగానే దుఃఖము వెనుకగలుగు వ్యసనముగూడ ప్రారబ్ధవశమున నొందినవ్యసనమును బొందవచ్చునుగదాయని తలఁపక దుఃఖములుమాత్రము ప్రారబ్ధాధీనము, వ్యసనము భ్రాంతిచేతగలుగునని వివేకి భ్రాంతిరహితుఁడగుటచేత వ్యసనమును బొందఁడు.

- - -

Notes.

ఆధ్యాత్మికాదిషు :— Misfortunes are three-fold.

(1) ఆధ్యాత్మికః Calamities arising from some disorder in one's own body, such as fever, headach &c.; (2) ఆధిభౌతిక - Calamities arising from external objects such as tigers, snakes &c.; (3) ఆధిదైవిక - Calamities arising from the action of the presiding deities such as, wind, rain, and also from యక్షరాక్షసపిశాచాదయః. Pleasures also are three-fold. ఆధ్యాత్మిక ఆధిభౌతిక and ఆధిదైవిక such as sound health &c freedom from reptiles, &c. regular timely rains &c.

వీతరాగభయక్రోధః — "ఉపకారిణి రాగః, అపకారిణి క్రోధః, ఆసన్నే మరణాదౌ భయం. ఏతత్త్రితయం స్వాత్మస్థిత్యా నష్టం యేన స వీత.. క్రోధః")

మునిః:— "శ్రుతం, దృష్టం చ, స్పృష్టం చ సర్వం ప్రత్యక్ దృష్ట్యా బ్రహ్మైవ మనుతే పశ్యతి జ్ఞానాత సము తి తదాకారేణ మునిః ప్రోచ్యతే".

ఇంధన is compared to the causes of pleasures. Fire increases when fuel is added; but a wise man does not long for more pleasures.

- - -

యస్సర్వత్రానభిస్నేహస్తత్తత్ప్రాప్య శుభాశుభం ।
నాభినందతి న ద్వేష్టి తస్య ప్రజ్ఞా ప్రతిష్ఠితా ॥ 57

టీక.

యః = ఏపురుషశ్రేష్ఠుఁడు, సర్వత్ర = సకలప్రయోజనములయందును, అనభిస్నేహః = అత్యంతాసక్తిరహితుఁడో, తత్తత్ శుభాశుభం = ఆయా శుభాశుభ

ములను, ప్రాప్య = పొంది, నాభినందతి = సంతోషింపడో, నద్వేష్టి = ద్వేషము నుపొందడో, తస్య = అట్టిమునివరునియొక్క, ప్రజ్ఞా = ఆత్మానాత్మవివేకజ్ఞానము, ప్రతిష్ఠితా = మిగులస్థిరముయినదగుచున్నది.

His discriminative knowledge becomes steady, who being free from attachment everywhere, neither rejoices nor hates when good or bad happens.

——;:o::——

Com. భాష్యం.

యోమునిః సర్వత్ర దేహజీవితాదిష్వప్యనభిస్నేహః స్నేహవర్జితః తత్తత్ ప్రాప్య శుభాశుభం తత్తచ్ఛుభం అశుభంవా లబ్ధ్వా నాభినందతి నద్వేష్టి శుభం ప్రాప్య నతుష్యతి నచాప్యశుభంచ ప్రాప్య నద్వేష్టి ఇత్యర్థః । తస్యైవం హర్ష విషాదవర్జితస్య వివేకజా ప్రజ్ఞా ప్రతిష్ఠితా భవతి ॥

The *muni* who has abandoned all attachment for body, life &c, does not delight in pleasure nor show hatred towards pain, when they happen; when he is thus free from likes and dislikes, his discriminative knowledge becomes steady,

-::o::-

తాత్పర్యము.

వివేకవంతుడగు విద్వాంసునకు వివేకమువలనగలుగుజ్ఞానము పవిత్రముగా స్థిరముగానుండునని కృష్ణుడీశ్లోకములో చెప్పుచున్నాడు. దేహ, జీవ, భార్యా, పుత్రాదులయందు నేను, నాది, అను అభిమానమును, అప్పుడప్పుడుగలుగు శుభాశుభములయందు సంతోషవ్యసనములును లేని మునియొక్క ఆత్మానాత్మవివేకమువలనగలిగినజ్ఞానము స్థిరమైనది.

Notes.

అనభిస్నేహః;—The absence of attachment is the cause for indifference to pleasure and pain.

న ద్వేష్టి, నాభినందతి:—ప్రారబ్ధవశము చేత శుభాశుభములు సంభవించుచున్నను నివి తేక వాటివిషయమై హర్షవిషాదములను బొందడు. మరియును ముముక్షువగువాడు నిందించుట, పొగడుట, మొదలగువానిని తెలుపునట్టిమాటలను చెప్పగూడదని ఈశ్లోకము చెప్పుచున్నది.

యదా సంహరతే చాయం కూర్మోంగానీవ సర్వశః।
ఇంద్రియాణీంద్రియార్థేభ్యస్తస్య ప్రజ్ఞా ప్రతిష్ఠితా ॥ 58

టీక.

యదా = ఎప్పుడు, అయం = ఈయోగి, ఇంద్రియార్థేభ్యః = సర్వవిషయములవలనను, ఇంద్రియాణి = శ్రోత్రాదీంద్రియములను, కూర్మః = తాబేలు, సర్వశః = అంతటను, అంగానీవ = కరచరణాద్యవయవములనువలెనే, సంహరతే = ఉపసంహరించుచున్నాడో, తదా = అప్పుడు, తస్య = ఆయోగియొక్క, ప్రజ్ఞా = జ్ఞానము, ప్రతిష్ఠితా = మిగులస్థిరమైనది అగుచున్నది.

When the Yogi withdraws his senses from the sense-objects, as a tortoise draws in, on all sides, its limbs, then his knowledge is (said to be) steady.

———::0::———

Com. భాష్యం.

———::0::———

యదా సంహరతే సమ్యక్ ఉపసంహరతే చ అయం జ్ఞాననిష్ఠాయాం ప్రవృత్తో యతిః కూర్మోంగానీవ సర్వశః యథా కూర్మో భయాత్ స్వాన్యంగాన్యుపసంహరతి సర్వతః ఏవం జ్ఞాననిష్ఠ ఇంద్రియాణీంద్రియార్థేభ్యః సర్వవిషయేభ్యః ఉపసంహరతే తస్య ప్రజ్ఞా ప్రతిష్ఠితేత్యుక్తార్థం వాక్యమ్ ॥

When the sage who is engaged in the pursiut of the path of knowledge, withdraws his senses from all the sense-objects, as tortoise draws in its limbs on all sides through fear, then his knowledge is steady.

తాత్పర్యము.

వైరాగ్యాది జ్ఞాననిష్ఠాసిద్ధికొరకు సాధకునకు ఇంద్రియజయము ఆవశ్యక మగుటచేత కృష్ణుడీశ్లోకములో ముముక్షువగు వానికి ఇంద్రియజయమును బోధించుచున్నాడు. ముముక్షువగు వాడు సకలేంద్రియములను విషయములమీదికి బోకుండునట్లు చేయవలయును. అప్పుడు ఆయోగికి ఆత్మానాత్మవివేకమువలనగలిగిన జ్ఞానము స్థిరమైయుండును.

Notes.

This verse suggests another duty to be performed by *one desirous of* 'మోక్ష. జిజ్ఞాసోరేవ కర్తవ్యాన్తరం సూచయతి'

వైరాగ్యము, మోక్షేచ్ఛ, ఆత్మపరుడైయుండుట అనునవి జ్ఞాననిష్ఠసిద్ధికి ముఖ్యకారణములు. ఇంద్రియజయము లేనిది ఇవిసిద్ధింపవు. కావున ఇంద్రియజయమావశ్యకము.

సంహరతే = This word does not mean total annihilation but only complete withdrawal.

అయం:—This word does not mean స్థితప్రజ్ఞః or one of steady knowledge but means one who has been working in the path of knowledge '(జ్ఞాననిష్ఠాయాం ప్రవృత్తః)'.

కూర్మ:— The tortoise withdraws its limbs out of fear of others (పరేభ్యోభయాత్). The Yogi also must withdraw from the objects of sensuous enjoyment through fear of the faults of attachment, aversion &c., or through fear of obstruction to his contemplation "భయాత్ రాగాది దోషప్రసక్తిభయాత్ సమాధివిఘ్నభయాద్వా".

విషయావినివర్తంతే నిరాహారస్య దేహినః।
రసవర్జం రసోప్యస్య పరందృష్ట్వా నివర్తతే ॥ 59

టీక.

నిరాహారస్య = శ్రోత్రేంద్రియాదులచేత శబ్దము మొదలుగాగలవిషయములను గ్రహింపని, దేహినః = దేహాభిమానముగలజీవునకు, విషయాః = శబ్దాదివిషయములు (వాటిఅనుభవము), రసవర్జం = అభిలాషనుమాత్రమువదలి, వినివర్తంతే = మరలిపోవుచున్నవి. అస్య (విషయములను ఇంద్రియములచేత గ్రహింపక

దేహాభిమానము వదలుకొనిన) స్థితప్రజ్ఞునకు, పరం = పరమాత్మను, దృష్ట్వా = చూచి, రసోఽపి = అభిలాషయును, నివర్తతే = మరలిపోవుచున్నది.

The sense-objects turn away but not the taste for them, from an abstinent dweller in the body (Jiva); and even the relish turns away from him who has comprehended the Highest.

——::0::——

Com. భాష్యం.

——0.——

తత్ర విషయా నిరాహారిణః ఆతురస్యాపి ఇంద్రియాణి సంహ్రియంతే న తు తద్విషయో రాగః స కథం సంహ్రియత ఇత్యుచ్యతే విషయా ఇతి। యద్యపి విషయా విషయోపలక్షితాని విషయశబ్దవాచ్యానింద్రియాణి నిరాహారస్య అనాహ్రియమాణవిషయస్య దేహినః కష్టే తపసి స్థితస్య మూర్ఖస్యాపి వినివర్తంతే దేహినః దేహవతః రసవర్జం రసో రాగో విషయేషు యః తం వర్జయిత్వా రసశబ్దో రాగే ప్రసిద్ధః స్వచ్ఛందతః స్వరసేన ప్రవృత్తోఽపి కో రసజ్ఞ ఇత్యాది దర్శనాత్ సోఽపి రసో రంజనరూపః సూక్ష్మః అస్య యతేః పరం పరమార్థతత్త్వం బ్రహ్మ దృష్ట్వోపలభ్యాహమేవ తదితి వర్తమానస్య నివర్తతే నిర్బీజం విషయవిజ్ఞానం సంపద్యతే ఇత్యర్థః। నాసతి సమ్యగ్దర్శనే రసస్య ఉచ్ఛేదః తస్మాత్ సమ్యగ్దర్శనాత్మికాయాః స్థైర్యం కర్తవ్యమిత్యభిప్రాయః॥

Now, the senses of even the deceased man who is incapable of enjoying the sense-objects, are withdrawn but the taste for them does not cease. It is here stated in the words of the verse 'విషయాః' how that taste also ceases. విషయాః which literally denote sense-objects, but mean here senses which comprehend the sense-objects, withdraw from objects in the case of one who is not capable of enjoing the sensuons objects and also in the case of the ignorant man who, engaged in severe penances, abstains from the enjoyment of sense-objects. దేహినః means of the resident in the body who is under the notion that he possesses a body. రస is used in the well known sense of taste for the sense objects, as observed in the passage "స్వచ్ఛందతః...రసజ్ఞః". Even this subtle taste of the form of

attachment ceases in the case of one who has realised the Brahman in the form 'that I am'. నివర్తతే means his cognition of the sense object becomes devoid of the seed. In the absence of complete comprehension, the taste (for objects) is not erradicated. Therefore steady effort for the full realisation of the *self* must be made.

తాత్పర్యము.

ఇంద్రియములను విషయములమీదికి పోకుండునట్లు చేయుట జ్ఞానముస్థిరముగానుండుటకు దగిన కారణమని చెప్పితివి. అయితే లోకములో యేదోయొక కార్యమునుద్దేశించి కఠినతపస్సు చేయుచు మౌనమునవలంబించి ఇంద్రియముల చేత విషయములను అనుభవింపని దేహాభిమానికిని, రోగాదుల చేత పీడింపబడుచున్నవానికిని, ఇంద్రియములు విషయములమీదికి పోకయుండును. అయినప్పటికి విషయాభిలాష నశించదు. కావున నీవు చెప్పినమాటయుచితముగనుండ లేదని యర్జునుడడుగునేమోయనితలచి బ్రహ్మజ్ఞానమును బ్రహ్మజ్ఞాననిష్ఠయును విషయాభిలాషరాహిత్యమువలన గలుగునని కృష్ణుడీశ్లోకములో చెప్పుచున్నాడు. విషయములనగా విషయములను గ్రహించు ఇంద్రియములు. దేహినః అనగా దేహాభిమానముగలవానికి. "స్వచ్ఛందతః స్వైరసేన ప్రవృత్తోరసికో రసజ్ఞః" (ఇచ్ఛానుసారముగ ప్రవర్తించువాడు రసికుడు రసజ్ఞుడు) అనునట్టి వృద్ధవాక్యప్రయోగములయందు రసశబ్దమునకు రాగము అనగా కోరిక అర్థమని చెప్పబడియున్నది. ఇంద్రియములను విషయములమీదికి ఆశతోపోకుండునట్లు చేసినయెడల విషయజ్ఞానముపోవును. సద్గురూపదేశాదులచేతను నేను బ్రహ్మనయితిననునట్టి జ్ఞానముకలుగగానే సూక్ష్మమైన విషయాభిలాషకూడపోవును. అప్పుడు ఆత్మజ్ఞానము స్థిరముగానుండును గనుక ఆత్మానాత్మవివేకమువలన గలిగిన జ్ఞానము స్థిరముగానుండుటకు దగిన యత్నముచేయవలయును.

Notes.

నిరాహారః:—One who fasts through necessity or choise is నిరాహారః. Certain men, for certain purposes, perform austerities under vows. During that time, they may abstain from sensuous objects. Again

the burning light. I shall behold, by your favour, your glorious and agreeable form. I am not entreating you as a servant would do. I am one with the Purusha who residses in the solar sphere, having for his members the వ్యాహృతిస్. He is పురుష because he takes the form of man (పురుష) or he fills the whole universe, in the shape of Prana and intelligence; or because he resides in the city of heart.

.o:

తాత్పర్యము.

జగత్తును పోషించుటచేత సూర్యుడు 'పూషన్' అనియును, ఒంటరిగా చరించుటచేత 'ఏకర్షి' అనియును, సర్వమునకు శిక్షకుడగుటచేత 'యమ' యనియును, కిరణములను, ప్రాణములను, ద్రవపదార్థములను స్వీకరించుటచేత 'సూర్య' యనియును, బ్రహ్మకు సంతానరూపమగుటచేత 'ప్రాజాపత్య' యనియును పిలువబడుచున్నాడు. ఓసూర్యుడా నీకిరణసమూహమును దూరముగా తీయుము. దహించు నీ తేజస్సును ఉపసంహరింపుము. కళ్యాణతమమగునీరూపమును నేను చూచెదను. నేనునీమండలమందుండు బ్రహ్మముకంటె భిన్నుడను కాను. కావున నేను నవుకరువలె యాచించుటలేదు. పురుషాకారముగానుండువాడు, లేక జగత్తును ప్రాణబుద్ధ్యాత్మకముగా నిండియున్నవాడు, లేక హృదయపురమందుండువాడు, పురుషుడనబడుచున్నాడు.

Notes.

ఏకర్షి.—There is a Sruti "సూర్యఏకాకీచరతి".

సూర్య —This may mean one who goes well in heavens = సుష్ఠుగమన or the absorber of liquids &c.

యత్ = the well known = ప్రసిద్ధం.

కళ్యాణతమం —అతిశయితకళ్యాణం, ఆనందాత్మరూపం.

పశ్యామి = realise = సాక్షాత్కరోమి.

యః = ప్రసిద్ధః, అసౌ = ఆదిత్యమండలస్థః.

పరోక్షః = the Brahma in the solar orb is not visible; the second అసౌ means శాస్త్రదృష్ట్యా ప్రత్యక్షః = directly seen through the eye of the Sastras

అహం=means the Brahma who is the object of 'I' "అస్మత్ప్రత్యయాలంబనః".

వ్యాహృతి is a mystical word or sound. The important ones are ఓం, భూః, భువః, సువః. These commence the daily prayers of 'Brahma'. Here the Vyahritis are the members of the sun. భూః is his head, భువః is shoulders, సువః ప్రతిష్ఠాపాదా feet; తస్యభూరితిశిరః భువ ఇతి బాహుః సువరితి ప్రతిష్ఠాపాదావిత్యర్థః.

వాయురనిలమమృతమథేదం భస్మాన్తగ్ శరీరం।
ఓం(క్రతో స్మరకృతగ్ స్మరకృతో స్మరకృతగ్ స్మర॥ 17

టీక.

అథ = అనంతరమందు, ఇదంశరీరం = ఈశరీరము, భస్మాంతం = భస్మమే అంతముగాగలది (అవుగాక). వాయుః = ఈశరీరస్థమగుప్రాణవాయువు, అమృతం = నాశనములేని, అనిలం= సర్వవ్యాపియగుసూత్రాత్మప్రాణమును (పొందుగాక), క్రతో = సంకల్పరూపమగుపరమాత్మా, ఓం = ఓంఅని, స్మర = స్మరింపజేయుమా, కృతం= ఇదివరకుజేయబడినదానిని, స్మర= స్మరింపజేయుమా.

Let the air (confined in the body and known as Prana) become merged in the imperishable and all-pervading Air; let this body end in being burnt away to ashes. O! Atma in the form of mind (క్రతో),put me in mind of ఓం. Remember what has been done. O! Atma in the shape of mind, remember what has been done.

---:o:---

Com. భాష్యం

---::o::---

అథేదానీం మమ మరిష్యతో వాయుః ప్రాణోఽధ్యాత్మపరిచ్ఛేదం హిత్వాఽధిదైవతాత్మానం సర్వాత్మకమనిలం అమృతం సూత్రాత్మానం ప్రతిపద్యతామితి వాక్యశేషః। లింగం చేదం జ్ఞానకర్మసంస్కృతముత్క్రామత్వితి ద్రష్టవ్యమ్ మార్గయాచనసామర్థ్యాత్ । అథేదం శరీరమగ్నౌ హుతం భస్మాన్తం భూయాత్ ఓంకారోపాసనమోం(ప్రతీకాత్మకత్వాత్ సత్యాత్మకమగ్న్యాఖ్యం బ్రహ్మాభే

దేనోచ్యతే। హే క్రతో సంకల్పాత్మక స్మర యన్మమ స్మర్తవ్యం తస్య కాలోయం ప్రత్యుపస్థితః అతః స్మరైతావంతం కాలం భావితం కృతమగ్నే స్మర యన్మయా బాల్యప్రభృత్యనుష్ఠితం కర్మ తచ్చ స్మర క్రతో స్మరకృతం స్మరేతి పునర్వచన మాదరార్థమ్॥

Now, as I am dying let the air or Prana leave its confinement within the body, and enter the immortal, the all-pervading, divine form of air known, as Suthrathman. The word ప్రతిపద్యతాం or 'enter' should be supplied after the word అనిలం, to complete the sentence. It is to be noted that the notion " Let my subtle body or లింగశరీరం which is purified by the knowledge of the deities and the performance of Karma, ascend " must be supplied by virtue of an entrance, having been entreated; now let this body which is given as an oblation to Agni, end in being reduced to ashes. ఓమ్, according to the mode of worship, being a ప్రతీక or substitute for the Truth known as Agni, is spoken of as *one* with Brahman. క్రతో means O! mind of thought forms, remember *i. e*, the time to remember what I should, has now come. So remember what has been thought of all this time. O! Agni, remember what has been done *i. e.*, all the Karma that has been done by me from my childhood. The repetition of the expression కృతో స్మర denotes anxiety of mind.

———::o::———

తాత్పర్యము.

పూర్వోక్తమైన కర్మజ్ఞానసముచ్చయిమును అనుష్ఠించు సగుణవిద్యోపాసకుడు మరణకాలమందు తనప్రాణము అధ్యాత్మస్వరూపమగు దేహబంధమును విడిచి ఆధిదైవతాత్మస్వరూపమయిన సూత్రాత్మకమగు నాశనరహితమైన బహిర్వాయువును బొందుగాకయని అన్వయించుకొనవలెను. నాకుమార్గమును ఇమ్మని యాచించుటచేత "జ్ఞానకర్మములచేతను పవిత్రమగు నాలింగశరీరము పైకివెళ్ళునుగాక" యనునది లోపించినట్లు అన్వయించవలెను. అగ్నికి ఆహుతిగానున్న ఈదేహము భస్మమయిపోవునుగాక. ఉపాసనానుసారముగా సత్యాత్మకు ప్రతీక

మను ఓమ్ అనునది బ్రహ్మముగా జెప్పబడినది. ఓమ్ అనిస్మరింపజేయుమా. ఓ పరమాత్మా ఇంతవరకును భావనజేసినదానిని స్మరించు కాలము సంప్రాప్తమయినది. దానిని స్మరణవిషయము చేయుమా. బాల్యప్రభృతినాచేత అనుష్ఠించబడిన జ్ఞానకర్మలను స్మరింపజేయుమా. క్రతోస్మర, క్రతోస్మర అని అత్యంతాదరముకొరకు రెండుసార్లు చెప్పబడినది.

Notes.

హిరణ్మయేన — పూషన్నేకర్షే అను మంత్రములు సర్వదా సగుణవిద్యోపాసకునిచేత పఠింపబడవలయును.

శంకరాచార్య explains this manthra with slight modifications; వాయుః ప్రాణరూపోఽనిలం బాహ్యవాయుం యాతు; Let the inside air known as Prana join the external air, అమృతం = అనంతాత్మరూపం సోఽహమస్మీతి పూర్వేణ సంబంధః'. The word అమృతం is made to agree with సోఽహం in the previous manthra i e, it means 'I am the immortal Atma

అథేదం = వాయురమృతానంతరం, ఇదం = ప్రత్యక్షం.

భస్మాంతం = భస్మ అంతే యస్మాత్ తత్ భస్మాంతం.

శరీరం = స్థూలం పార్థివం పృథివీంయాతు. After Prana has left its confinement, let this gross body (ఇదం) which will be reduced to ashes, enter the gross earth.

అధ్యాత్మ — The individual spirit which belongs to and presides over the body అధిదైవతం—the body of gods and superhuman beings. అధిభూతం—the essential element of matter.

సూత్రాత్మ — అన్నిటియందు వ్యాపించియుండెడివాడగుటచేత వాయువు సూత్రాత్మయనిపిలువబడుచున్నాడు

యజ్ఞోపాసనం—The ఛాందోగ్యోపనిషత్ exhaustively deals with the various aspects and the ways of worshipping the syllable ఓమ్. It opens with "ఓమిత్యేతదక్షరముద్గీథముపాసీత". One ought to meditate upon the syllable ఓమ్'. The word ఓమ్ is composed of the parts అ, ఉ, మ్ which mean the Brahma, the Vishnu and the Siva. The Verbal form ఓమ్ becomes the image (ప్రతీక) of the *supreme self*, like idols. So the word ఓం is one with Brahma.

స్వరకప్రం :— The dying man requests that he may be put in mind of the deva who has been the object of his life-long worship, at the time of death.

క్రతో :— సంకల్పాత్మక *i. e.*, the god sun, the inspirer of thoughts.

అగ్నేనయసుపథారాయే అస్మాన్ విశ్వానిదేవవయునాని
విద్వాన్। యుయోధ్యస్మజ్జుహురాణమేనో భూయిష్ఠాం
తే నమ ఉక్తిం విధేమ ॥ ఇత్యుపనిషత్.

ఇతి వాజసనేయసంహితోపనిషత్సంపూర్ణా.

ఓమ్ పూర్ణమదః పూర్ణమిదం పూర్ణాత్పూర్ణముదచ్యతే ।
పూర్ణస్య పూర్ణమాదాయ పూర్ణమేవావశిష్యతే ॥
ఓమ్ శాంతిః శాంతిః శాంతిః.

టీక.

హేఅగ్నే = అగ్నిశబ్దవాచ్యుడగుస్వామీ, అస్మాన్ = మమ్ములను, సుపథా = ఉత్తమమార్గముచేతను, రాయే = కర్మఫలభోగముకొరకు, నయ = తీసికొనిపొమ్ము, దేవ = దీప్తస్వరూపుడా, విశ్వాని = సకలమైన, వయునాని = కర్మములను, విద్వాన్ = తెలిసికొనినవాడవై, అస్మత్ = మావల్లనుండి, జుహురాణం = కుటిలవచనరూపమగు, ఏనః = పాపమును, యుయోధి = తొలగింపజేయుమా, తే = నీకొరకు, వయం = మేము, భూయిష్ఠాం = విస్తారమగు, నమ ఉక్తిం = నమస్కారవాక్యమును, విధేమ = చేయుచున్నాము.

O Agni, lead us on by the good path, for the enjoyment of the results of our karma; O resplendent god (దేవ), knowing all our deeds, remove from us the sin of fraud and dishonesty. We offer to you plentiful words of prostrations.

———::o.:———

Com. భాష్యం.

———:o:———

పునరన్యేన మంత్రేణ మార్గం యాచతే। అగ్నేనయేతి—హేఅగ్నే నయ గమయ సుపథా శోభనేన మార్గేణ సుపథేతి విశేషణం దక్షిణమార్గనివృత్త్య

ర్థం నిర్విణ్ణోఽహం దక్షిణేన మార్గేణ గతాగతలక్షణేన అతో యాచే త్వాం పునఃపునః గమనాగమనవర్జితేన శోభనేన పథా నయ రాయే ధనాయ కర్మఫల భోగాయేత్యర్థః। అస్మాన్ యథోక్తకర్మఫలవిశిష్టాన్ విశ్వాని సర్వాణి హే దేవ వయునాని కర్మాణి ప్రజ్ఞానాని వా విద్వాన్ జానన్। కించ యుయోధి వియోజయ వినాశయ అస్మత్ అస్మత్తో జుహురాణం కుటిలం వంచనాత్మకం ఏనః పాపం తతో వయం విశుద్ధాః సన్త ఇష్టం ప్రాప్స్యామ ఇత్యభిప్రాయః। కింతు వయమిదానీం తే నశక్నుమ పరిచర్యాం కర్తుం భూయిష్ఠాం బహుతరాం తే తుభ్యం నమఉక్తిం నమస్కారవచనం విధేమ నమస్కారేణ పరిచరేమేత్యర్థః॥

అవిద్యయా మృత్యుం తీర్త్వా విద్యయాఽమృతమశ్నుతే। వినాశేన మృత్యుం తీర్త్వా సంభూత్యాఽమృతమశ్నుతఇతి శ్రుత్వా కేచిత్ సంశయం కుర్వంతి। అతః తన్నిరాకరణార్థం సంక్షేపతో విచారణాం కరిష్యామః। తత్ర తావత్ కిన్నిమిత్తః సంశయఇత్యుచ్యతే। విద్యాశబ్దేన ముఖ్యా పరమాత్మవిద్యైవ కస్మాన్నగృహ్యతేఽమృతత్వంచ ననూక్తాయాః పరమాత్మవిద్యాయాః కర్మణశ్చ విరోధాత్ సముచ్చయానుపపత్తిః। సత్యం విరోధస్తు నావగమ్యతే విరోధావిరోధయోః శాస్త్రప్రమాణకత్వాత్ యథాఽవిద్యానుష్ఠానం విద్యోపాసనంచ శాస్త్రప్రమాణకం తథా తద్విరోధావిరోధావపి యథాచ నహింస్యాత్సర్వాభూతానీతి శాస్త్రాదవగతం పునః శాస్త్రేణైవ బాధ్యతేఽధ్వరే పశుం హింస్యాదితి। ఏవం విద్యావిద్యయోరపిస్యాత్ విద్యాకర్మణోశ్చ సముచ్చయో। నదూరమేతే విపరీతే విషూచీ అవిద్యాయాచవిద్యేతి శ్రుతేః। విద్యాంచావిద్యాంచేతి వచనాద విరోధఇతిచేన్న హేతుస్వరూపఫలవిరోధాత్। విద్యాఽవిద్యావిరోధాఽవిరోధయోర్వికల్పాసంభవాత్ సముచ్చయ విధానాదవిరోధ ఏవేతిచేన్న। సహాసంభవానుపపత్తేః క్రమేణైకాశ్రయేస్యాతాం విద్యాఽవిద్యే ఇతిచేన్న విద్యోత్పత్తావవిద్యాయాహ్యస్తత్వాత్ తదాశ్రయేఽవిద్యానుపపత్తేః। నహ్యగ్నిరుష్ణః ప్రకాశశ్చేతి విజ్ఞానోత్పత్తౌ యస్మిన్నాశ్రయే తదుత్పన్నం తస్మిన్నేవాశ్రయే శీతోఽగ్నిరప్రకాశో వేత్యవిద్యాయా ఉత్పత్తిర్నాపి సంశయోఽజ్ఞానంవా। యస్మిన్ సర్వాణి భూతాని ఆత్మైవాభూద్విజానతః। తత్ర కో మోహః కః శోకః ఏకత్వమనుపశ్య

త ఇతి శోకమోహాద్యసంభవః శ్రుతేః। అవిద్యాసంభవాత్ తదుపాదానస్య కర్మణోఽప్యనుపపత్తిం వోచామ। అమృతమశ్నుత ఇత్యాపేక్షికమమృతం విద్యాశబ్దేన పరమాత్మవిద్యాగ్రహణే హిరణ్మయేనేత్యాదినా ద్వారమార్గాది యాచనమనుపపన్నం స్యాత్తస్మాదుపాసనయా సముచ్చయో న పరమాత్మవిజ్ఞానేనేతి యథాఽస్మాభిర్వ్యాఖ్యాత ఏవ మంత్రాణామర్థ ఇత్యుపరమ్యతే ॥

ఇతి శ్రీగోవిందభగవత్పూజ్యపాదశిష్యస్య పరమహంస
పరివ్రాజకాచార్యస్య శ్రీశంకరభగవతః కృతౌ
వాజసనేయసంహితోపనిషద్భాష్యం
సంపూర్ణం.
ఓంతత్సత్.

Again he entreats passage by another manthra, namely అగ్నే నయ... నయ means lead. సుపథా means by *good* path. The epithet సుపథా is used to keep away the southern path. The dying man who entreats a passage is to be understood as saying, "I entreat thee, because I am pained and overcome with grief by going over and over again along the southern path, by travelling along which one is sure to return. Please therefore take me along the good path (northern path) which knows no returning". రాయే means 'for wealth' *i. e.*, for the enjoyment of the fruits of karma. అస్మాన్ means 'us' possessed of the results of the aforesaid Karma; విశ్వాని means 'all'; వయునాని means actions or knowledge. విద్వాన్ means 'knowing'; కించ moreover; యుయోధి means 'destroy'. అస్మత్ = 'from us'. జుహురాణం means 'in the shape of fraud'. ఏనః = means sin. The meaning is, being purified from it, we get the satisfaction of our desires. But now (at this stage) we are not able to do you (physical) service. భూయిష్ఠాం means many. We can serve you only by offering many prostrations through words. Some doubt has been entertained by some regarding the construction of the latter halves of the 11th and the 14th mantras. We therefore inter briefly into their discussion for dispelling their doubt. It is to be asked what the doubt is about. It is this-why should not the term విద్యా be understood as importing, in its primary sense, the know-

ledge of Paramathma and so also అమృతత్వం (in the above passage)? They argue thus. There is indeed an inconsistency in the combination of the performance of karma and the knowledge of Paramathma, as they are naturally opposed to each other. This antagonism is not perceivable. For, antagonism and agreement are based alike on the authority of the sastras; just as the performance of karma (అనుష్ఠానం) and the devotion to knowledge (జ్ఞాననిష్ఠ) rest alike on the authority of Sastras, so also is their antagonism or agreement. For instance, the (sastrict) injunction 'do not kill any being' is overruled by another sastric injunction, 'In sacrifice kill a sheep'. The same thing applies to karma and knowledge. If it be contented that the combination of karma and knowledge cannot co-exist, on the authority of the sruti "They are opposed to each other and travel at great distance by different roads, karma and knowledge' we say that there is no antagonism between them by virtue of the text. "He who follows both knowledge and karma..." (11 manthra). We (the Sidhanti) say it is not so; For, they are opposed to each other, in their causes, nature and results But if it be cantended that, from the non-existence of the option of knowledge and karma being opposed and not opposed to each other and from the existence of injunction regarding the combination of knowledge and karma, there is no antagonism, we say that the contention is unsound. For, their coexistence (సహభావం) is impossible. If it be urged that they may gradually grow to exist together in the same individual, we say it connot be. For, when knowledge springs up, ignorance disappears; so ignorance cannot exist in the individual in whom knowledge resides. It is a well known fact (హి) that, when the knowledge that fire is hot and bright arises in an individual, the knowledge that it is neither hot not bright cannot exist, nor even the doubt whether it is hot or bright, can arise in the same individual, at the sametime. For, grief and delusion can no longer exist, as declared by the Sruti "when to the knower all living beings become one with his own Atma, where is grief, where is delusion to one who sees this unity". We have already stated that when ignorance ceases to

ఉదక తేజస్సులకు ఈక్షితృత్వము గౌణముగా నీక్రింద శ్రుతులలో చెప్పబడియుండుటచేత గౌణార్థమువచ్చినదని పూర్వపక్షిసమర్థించుచున్నాడు. శ్రుతి “ తత్తేజఐక్షత; తా ఆపఐక్షంత ” (తేజస్సు ఆలోచించెను. ఉదకములు ఆలోచించెను). ఇచట అగ్నిజలాదివస్తువులు శ్రుతియందు సంకల్పపురస్సరముగా సృష్టించినట్లు చేతనత్వారోపణముచేయబడుచున్నది. ఛాందోగ్యోపనిషత్తుయందు ఆరవఅధ్యాయములో వివరించబడిన ‘ సత్ ’ అనుపదముచేత తెలియజేయబడిన జగత్కారణకర్తకు ఈక్షణధర్మము ఔపచారికముగా గ్రహింపబడవలయును. పలసనగా ఆఖండయందు చాలాభాగము అచేతనములకు ఈక్షణధర్మము ఔపచారికముగా జెప్పబడినది. అచట సత్పదార్థము అచేతనమగు ప్రధానమయియున్నది. కావున శ్రుతిచోదితమగునీక్షితృత్వము ప్రధానకారణవాదమునకు విరోధికాదని సాంఖ్యులు వాదింపగా నీతరువాత సూత్రముప్రవర్తించినది

Notes.

అశబ్దత్వాత్ = అవేదప్రమాణకత్వాత్ *i. e.*, not based on the authority of the Vedas.

నవిలక్ష...త్వాత్ :— this sutra (2 అ. 1 పా. 4 సూ) shows by reasoning how from homogenious Brahma the world with endless diversities has emanated.

పిపతిషతి = tends to fall.

ప్రత్యాసన్నసర్గే = on the eve of impending creation.

The position of the Sankhyas.

Granting that ‘thought’ is ascribed to the cause of the universe and that the *non-intelligent* Pradhana cannot therefore be the cause, as the Sidhanti contends, the Sankhya says that non-intelligent things are spoken of as intelligent agents in a figurative sense. He gives two illustrations from ordinary life and two illustrations from Sruti, in proof of his statement.

(1) People seeing a river bank about to fall, say that the bank is *inclined* to fall as if the non-intelligent bank possessed intelligence.

(2) Some intelligent person intends to do a certain act and according to his purpose does it. So Pradhana by virtue of its own nature manifests itself through మహదాది. The two illustrations from the sruties are "the fire thought; the water thought".

మహత్ :— This is the second principle in the evolution. This is called ఆదితత్త్వం, బుద్ధితత్త్వం or మహత్తత్త్వం.

తస్మాత్ సకర్తృకం :—In the second Khanda of the sixth Adhyaya in the Chandogya Upanishad, it is stated (1) " సదేవసౌమ్యేదమగ్ర ఆసీత్..., తదైక్షతబహుస్యాం ప్రజాయేయేతి". "In the beginning this (universe) was a pure Being... *It saw* 'may I be many...'. (2) 'తా ఆప ఐక్షంత' 'The waters saw'—; (3) 'తత్తేజ ఐక్షత' The fire saw. The word 'ఐక్షత = saw' has been used thrice in the Khanda; the word ఐక్షత has been used figuratively in the case of the non intelligent things such as fire and water in two places. In the first passage తత్ in 'తదైక్షత' refers to సత్ (Being) which is the agent of the act of 'seeing'; so in the third place also 'thought' is to be ascribed in a fugurative sense to Being denoted by సత్ which is the agent of seeing (సత్కర్తృకం), Owing to the existence of the frequent use of the word 'seeing' in the figurative sense in the Khanda. So the declaration of the Vedas that creation is preceded by thought does not effect the Pradhana theory of the Sankhyas. The Sankhyas argue that 'సత్' (Being) is the Pradhana.

ఈక్షత్యధికరణమ్.

6 సూ:—గౌణశ్చేన్నాత్మశబ్దాత్.

గౌణః—చేత్—న—ఆత్మశబ్దాత్.

టీక.

గౌణశ్చేత్ = అప్ తేజస్సులయందువలెనే ప్రధానమందుగూడ ఈక్షితృత్వమౌపచారికమంటివేని, న = అదిసరికాదు, ఏలననగా, ఆత్మశబ్దాత్ = శ్రుతియందాత్మశబ్దప్రయోగముండుటవలన.

If it be contended that 'seeing' is used in a figurative sense, in reference to 'సత్' Being, it is not so on account of the word Atma (being used to denote 'సత్', the cause of the world).

---::o::---

Com. భాష్యం.

---o:---

యదుక్తం ప్రధానమచేతనం సచ్ఛబ్దవాచ్యం తస్మిన్నౌపచారిక ఈక్షతి రప్తేజసోరివేతి తదసత్। కస్మాత్ ఆత్మశబ్దాత్: సదేవసోమ్యేదమగ్ర ఆసీదిత్యుపక్రమ్య తదైక్షత తత్తేజోసృజతేతిచ తేజోబన్నానాం సృష్టిముక్త్వా తదేవ ప్రకృతం సదీక్షితృతానిచ తేజోబన్నాని దేవతాశబ్దేన పరామృశ్య ఆహ సేయం దేవతైక్షత హంతాహమిమా స్తిస్రోదేవతా అనేన జీవేనాత్మనానుప్రవిశ్య నామరూపే వ్యాకరణవానీతి; తత్రయది ప్రధానమచేతనం గుణవృత్త్యేక్షితృ కల్ప్యేత తత్తదేవ ప్రకృతత్వాత్సేయం దేవతేతి పరామృశ్యేత నతదాదేవతాజీవమాత్మశబ్దే నాభిదధ్యాత్। జీవోహి నామచేతనః శరీరాధ్యక్షః ప్రాణానాం ధారయితా తత్ప్రసిద్ధేర్నిర్వచనాచ్చ సకథమచేతనస్య ప్రధానస్య ఆత్మాభవేదాత్మాహి నామస్వరూపం నాచేతనస్య ప్రధానస్య చేతనోజీవః స్వరూపంభవితుమర్హతి। అథతు చేతనం బ్రహ్మ ముఖ్యమీక్షితృపరిగృహ్యేత తస్య జీవవిషయఆత్మశబ్దప్రయోగ ఉపపద్యతే। తథా సయఏషోఽణిమైతదాత్మ్యమిదం సర్వం తత్సత్యం సఆత్మా తత్త్వమసి శ్వేతకేతోఇత్యత్ర సఆత్మేతి ప్రకృతం సదణిమాన

మాత్మానమాత్మశబ్దేనోపదిశ్య తత్త్వమసి శ్వేతకేతో ఇతి చేతనస్య శ్వేతకేతో రాత్మత్వేన ఉపదిశతి। అప్తేజసోస్తు విషయత్వాదచేతనత్వం నామరూపవ్యాకరణాదౌ చ ప్రయోజ్యత్వేనైవ నిర్దేశాన్నచాత్మశబ్దవత్కించిన్ముఖ్యత్వే కారణమస్తీతియుక్తం కూలవత్ గౌణత్వమీక్షితృత్వస్య తయోరపిచ సదధిష్ఠితత్వాపేక్షమేవేక్షితృత్వం। సతస్త్వాత్మశబ్దాత్ నగౌణమీక్షితృత్వమిత్యుక్తం। అథోచ్యేతాఽచేతనేపి ప్రధానే భవత్యాత్మశబ్ద ఆత్మనస్సర్వార్థకారిత్వాత్ యథా రాజ్ఞః సర్వార్థకారిణి భృత్యే భవత్యాత్మశబ్దో మమాత్మా భద్రసేన ఇతి ప్రధానంహి పురుషస్యాత్మనో భోగాపవర్గౌ కుర్వదుపకరోతి రాజ్ఞ ఇవ భృత్యః సంధివిగ్రహాదిషు వర్తమానః అథవైక ఏవాత్మశబ్దశ్చేతనాచేతనవిషయో భవిష్యతి। భూతాత్మేంద్రియాత్మేతిచ ప్రయోగదర్శనాత్। యథైక ఏవ జ్యోతిః శబ్దః క్రతుజ్వలనవిషయస్తత్ర కుత ఏతదాత్మశబ్దాదీక్షితురగౌణత్వమిత్యత ఉత్తరం పఠతి॥

If it be your contention that "seeing" is ascribed to the non-intelligent Pradhana which is denoted by the term సత్ Being, in a figurative sense, as it is to fire and water, we say that it is not so. Why so? by reason of the word సత్ (Being) being declared to be the Atma (*self* స ఆత్మా); the passage (in Kan. II. Ad. VI Ch. Up.) beginning with 'సదేవ సోమ్యేదమగ్ర ఆసీత్' (in the beginning, my dear, this was pure Being), having described the creation of fire, water and earth, in the words 'తత్తేజోఽసృజత' తదపోఽసృజత &c' (It created fire, it created water), states that the Being (సత్) which is the subject of the chapter (ప్రకృతం) and which is endowed with the capacity of 'seeing' and also fire, water and food, are denoted by the term Devata in the words 'సేయందేవతైక్షత హంతాహమిమాస్తిస్రో దేవతా అనేన జీవేనాత్మనానుప్రవిశ్య నామరూపే వ్యాకరవాణి'. "This *very* deity thought well 'may I enter into all those three devatas by means of this Living self (జీవాత్మనా) and appear under different names and forms" (2. Ka. III. Ad. VI). If it be said that the non-intelligent Pradhana is figuratively spoken of as 'thinking'; we shall have to assume that the same Pradhana being the subject matter of the Khanda, is referred to, by the word "*that devata*" (సేయందేవతా). In that case the

devata would not speak of Jiva as the Atma. The term Jiva denotes, according to the recognised sense and the etymology of the word (ప్రకృతిప్రత్యయాభ్యాం) the *intelligent* entity which presides over the body and sustains the vital breaths. How then can it be the *self* of the non-intelligent Pradhana. By Atma is meant a form of the Being; and it is impossible that *intelligent Jiva* can become the *nature* of the *non-intelligent* Pradhana. If, on the other hand, the Brahma is considered as referred to, in the Khanda, as 'seeing' (thinking) in its primary sense, then the use of the word Atma with reference to Jiva is quite appropriate. Similarly another passage (in the same Adhyaya) 'Now that which is the subtle essence, in that, all that exists has its *self*; that is the True; that is the self; that thou art, O Svethaketho' (7 M. 8 Ka. 6 A. Cha. Up.) having designated, in the expression స ఆత్మా (*that* is the self), the Being (సత్) which is the subject matter of the chapter and which is the subtle Atma (అణిమానం సమాత్మానం), by the word Atma, goes on to say తత్త్వమసి...తో (*that* thou art O! Svethaketho) and thus describes the *intelligent* Svethakethu, to be of the nature of the Atma. Fire and water, on the other hand, are non-intelligent as they are objects (of vision) and as they are declared to be involved in the process of evolution of names and forms; and there is no such reason for ascribing 'thought' to them in its primary sense, as the use of the word Atma in reference to సత్ (being) furnishes. It is reasonable to say that 'thought' is ascribed to them in a secondary sense, like the inclination of a river bank; and even in their case 'thought' is to be understood as dependent upon their being presided by సత్ (Being). But it is not proper to say that 'thought' is ascribed to సత్ Being, in a secondary sense, by reason of the employment of the word Atma to సత్. Here a new objection is raised by the Sankhyas— The word Atma may be applied to the non-intelligent Pradhana, the సత్, as it is sometimes figuratively used in the sense of "that which serves all the desirable purposes of one", just as the word Atma is sometimes applied to the servant of a king who does all the purposes of the king,

when he says 'Bhadrasena is my *self* (self). For, the Pradhana also serves the Purusha by way of working out the enjoyment and the emancipation to it, in the way in which the (principal) servant of the king, serves him in the matters of peace, war &c; or the one word Atma may apply to both intelligent and non-intelligent things by reason of the existence of the expressions such as భూతాత్మా (the *self* of the Bhutas) and ఇన్ద్రియాత్మా (the *self* of the senses); accordingly also the one word జ్యోతిః (జ్యోతిస్) applies to the sacrifice (జ్యోతిష్టోమ) and a flame (జ్వలన). How then is it to be inferred from the use of the word Atma, that 'seeing' (ascribed to the cause of the universe) is not to be taken in the secondary sense? The next sutra gives the reply.

-::0::-

తాత్పర్యము.

అప్ తేజస్సులయందువలెనే జగత్కారణమును వర్ణించు 'సదేవసోమ్యే...' అనుఛాందోగ్యవాక్యమునందలి 'సత్' అనుశబ్దముచేత చెప్పబడిన అచేతనమగు ప్రధానమందు ఈక్షితృత్వమౌపచారికముగా జెప్పబడినదంటివేని యదిసరికాదు. ఎలననగా ఆయుపనిషత్తు "సదేవసోమ్యే..." ప్రారంభించి, "తదైక్షత, తత్తేజో సృజత" అని తేజోబన్నములయొక్క సృష్టినిచెప్పి, ఆఅధ్యాయవిషయమగుసత్పదార్థమును దేవతాశబ్దముచేత తెలియజేసి, "సేయం దేవతైక్షత హంతాహమిమా స్తిస్రోదేవతా అనేన జీవేనాత్మనానుప్రవిశ్య నామరూపే వ్యాకరవాణి" అనువాక్యములో సత్ శబ్దముతో సమానార్థకముగా ఆత్మశబ్దము ప్రయోగింపబడియుండుటచేత ఆ సత్ శబ్దవాచ్యము పరమాత్మయేకాని ప్రధానముకాదు అనిచెప్పుచున్నది. ఇచట అచేతనమగు ప్రధానమునకు ఈక్షితృత్వము గౌణముగాచెప్పబడినయెడల, ఆప్రధానమే ప్రకృతవిషయమగుసత్ శబ్దవాచిమైన దేవతాశబ్దముచేత చెప్పబడినదిగాయుండవలయును. అటులయిన ఆదేవత 'జీవశబ్దముచేత చెప్పబడకూడదు. ఎలననగా జీవుడనగా శరీరమందు ప్రాణధారణమునుచేయు చేతనుడు. మరియునాయాత్మయే జీవుడయినట్లు శ్రుతులుచెప్పుచున్నవి. కావున నిశ్చితచేతన

బోధకమగునది జీవశబ్దము. తత్సమానార్థకమగు ఆత్మయు చేతనస్వరూపమే. కావున చేతనజీవునకు అచేతనమగు ప్రధానముకు స్వరూపమని చెప్పుటయు క్షమముగాదు. మరియును ఆత్మ సత్ పదార్థముయొక్క స్వరూపముగా జెప్పబడియుండుటచేత సత్పదార్థముగూడ చేతనమయి యుండవలెను. అచేతనమగు ప్రధానము కాజాలదు. పరమాత్మ చేతనుడగుటచేత జీవుడతనియాత్మయనుటయుచితము. మరియు "స ఆత్మా తత్త్వమసి శ్వేతకేతో" అను పూర్వోక్త శ్రుత్యుపసంహారవాక్యమునందు, 'స ఆత్మా' అదే ఆత్మ అనగా శ్రుత్యాదియందు చెప్పబడిన సత్ పదార్థము ఆత్మయని చెప్పి యాయాత్మయే చేతనుడగు శ్వేతకేతుని స్వరూపమని బోధింపబడినది. ఇట్లగుటచేత ఆసత్పదార్థము చేతనవస్తువు కాని యచేతనమగు ప్రధానము కాజాలదు. అప్ తేజస్సులు నామరూపాత్మకమగు సృష్టిలో సాధనములగుటచేతను మనోవిషయములగుటచేతను జడములు. ఆకారణమువలన వానికీక్షితృత్వము సంభవింపజాలదు. కావున ఈక్షితృత్వము ఔపచారికముగా వాటికి, కూలపతనమందువలెనే ఉపయోగింపబడుచున్నది. కాని అప్, తేజస్సులు ఈక్షించినవనుచోట "తత్తేజఐక్షత", అవి 'సత్' పదార్థముచేత అధిష్ఠింపబడినవై యీక్షించినవని వాక్యమునుసమన్వయించుకొనవలయును. 'సత్' పదార్థము ఆత్మశబ్దముచే సూచించబడుటచేత దానిఈక్షితృత్వము గౌణముగా జెప్పబడగూడదు. సాంఖ్యులు మరియొక యాక్షేపమును చేయుచున్నారు. ఆత్మశబ్దము అనేకార్థములుకలదగుటచేత సర్వార్థకారిణి అనుఅర్థమునందు అచేతనమగుప్రధానముకు ఉపయోగింపబడుచున్నది. లోకములో రాజు సంధివిగ్రహాది సర్వపనులను నెరవేర్చు తనభృత్యునిగూర్చి "భద్రసేనుడు నాఆత్మ" అనిచెప్పుటకలదు. ఆరీతిగానే పురుషుడుతనకు భోగాపవర్గములను సమకూర్చు ప్రధానమునుగూర్చి 'ఇదినాయాత్మ' యనిచెప్పుటయుచితము. కావున నిచట నాత్మశబ్దమునకు నాత్మీయవస్తువనియర్థము. మరియును ఆత్మశబ్దమొక్కటియే 'భూతాత్మా' 'ఇంద్రియాత్మా' ఇత్యాది ప్రయోగములలో వలెనే చేతనాచేతనపదార్థములవిషయమై ప్రయోగింపబడుచున్నది. ఇచట ఆత్మశబ్దము స్వభావపరమై జడవాచకమగుటచేత ప్రధానముగానర్థముచేయతగియున్నది. జ్యోతిశ్శబ్దము జ్యోతిష్టోమమను క్రతువుయందును, మంటయందును వర్తించును. ఇట్లగుటచే ఆత్మశబ్దము అచేతనవాచకముగనుక 'సత్' పదార్థమునుగురించి ఆ

శ్రుతిలో ప్రయోగింపబడుటవలన, ఆ 'సత్' పదార్థమును ఈక్షితృత్వముగాను ముగా చెప్పబడినదనుసంగతి సమంజసమని వారువాదించుచున్నారు. అట్టివాదమును ఉత్తరసూత్రము సమాధానమిచ్చుచున్నది.

Notes.

ANALYSIS.

The Sankhyas contend that the word 'సత్' denotes Pradhana, and that though Pradhana is non-intelligent, the 'seeing' ascribed to 'సత్' may be figuratively used to non-intelligent Pradhana; 'seeing' is ascribed by the sruti figuratively to fire and water which are also non-intelligent. The Sidhanti replies;— the sruti first says that 'సత్' (Being) of which the chapter treats, is the *seer*, in the passage 'సదేవ...తదైక్షత', then goes on to say that the same సత్ is the *devata* in the phrase 'సేయం దేవతా' and finally declares that the Being denoted by సత్ thought 'let me enter with the living self (అనేన జీవేనాత్మనా). So the word Atma is used for the Being సత్. Jiva is the intelligent entity presiding in bodies. Jiva is identical with Atma which must also be an intelligent Being. The intelligent Atma cannot become the Jiva of non-intelligent Pradhana. So సత్ which is intelligent and is the cause of the world cannot be the Pradhana, owing to the employment of the word Atma to సత్ in the sruti; 'సదేవ...తదైక్షత' ఇతి ప్రకృతం సదీక్షితృ, 'సేయందేవతా' ఇతి దేవతాశబ్దేన పరామృశ్య, 'అనేన జీవేనాత్మనా' ఇత్యాత్మ శబ్ద శ్రవణాత్.

Again the Sankhya argues that the word Atma refers to Pradhana, as it has got several meanings. It is sometimes used in the sense of 'one who serves the purposes' of another as in the expression 'He is my other self' used of him who carries out all the purposes of another. In this sense the word Atma is used to denote Pradhana, as it effects the enjoyment and the emancipation of the పురుష; moreover the word *self* is used to denote also non-intelligent things, as in భూతాత్మ (the *self* of the Bhutas).

విషయత్వాత్ = దృగ్విషయత్వాత్;
సర్వార్థకారిత్వాత్ = ఆత్మహిత కారిత్వగుణయోగాత్.
అపవర్గ = Release.

చిహ్నితా కర్ణికా కర్తవ్యా। మధ్యభాగే కర్కటకాగ్రం సంస్థాప్య తతో ద్వా
దశాంగులవ్యవధానేన రేఖాముత్పాద్య భ్రామయన్ కర్ణికావృత్తముత్పాదయేత్।
తేనోర్ధ్వభాగాధోభాగయోరేకైకహస్తపరిత్యాగేన మధ్యభాగే హస్తమాత్రా క
ర్ణికా భవతి। సోఽయం తృతీయో భాగః। తతశ్చ కర్ణికాయా ఉపరి ద్వాదశాంగుల
మధశ్చ ద్వాదశాంగులం పరిగృహ్య సంభూయ జాతేన హస్తేనాష్టదలషోడశద
లపద్మం కుర్యాత్। తత్రచ సమం స్యాదశ్రుతత్వాదితి న్యాయేన కర్ణికోర్ధ్వాధః స్పృ
ష్టా వ్యవహితషట్ షడంగులభూభాగేష్టదలం తదుభయభాగస్పృష్టే తావత్యేవ
భూభాగే షోడశదలం భవతి। సోఽయం ద్వితీయో భాగః। శేషతోఽవశిష్టేన
ప్రథమేన హస్తేన చతురశ్రం కార్యం। షోడశారోర్ధ్వాధోభాగసంలగ్న ద్వాదశ
ద్వాదశాంగులభూభాగే ... ం భవతి। తత్రాపి సమం స్యాదితి న్యాయేనాభిత
శ్చతురంగులే చతురశ్రస్య తృతీయా రేఖా। తదవ్యవహితే చతురంగులే ద్వితీ
యా రేఖా। సర్వబహిర్భూతే చతురంగులే భూగృహస్య ప్రథమా రేఖేతి సంహ
త్యావయవత్రయాత్మకం చతురశ్రం యత్ర భవతి సోఽయం ప్రథమో భాగః।
అత్రాఽఽదిమేన చతురశ్రకమిత్యనుక్త్వా శేషత ఇత్యుక్త్యావృత్తత్రయస్య ప్రథమ
భాగమధ్యపర్యంతే లేఖనం తద్వితీయభాగాదావితిలబ్ధం గుణవృత్తలేఖోత్తరం
యావదవశిష్యతే తత్రైవ చతురశ్రత్రయస్య యథా విభాగం లేఖ ఇతి తదర్థస్వర
సాత్। అత్ర బహిర్భాగమారభ్యాంతర్భాగపర్యంతం క్రమేణ ప్రథమ ద్వితీయ
తృతీయపదైర్వ్యవహారాద్భూగృహావయవరేఖాణామప్యనేనైవ క్రమేణ చక్రస్య
స్య నిర్దేశాదావరణపూజాదావయవమేవ క్రమో ముఖ్య ఇత్యవసత్। తంత్రాం
తరే తు మండలస్య ద్వాసప్తతిభాగత్వేఽప్యవాంతరవిభాగః ప్రకారాంతరేణోప
లభ్యతే—పంచచత్వారింశదంగులే భూభాగే మధ్యకర్ణి- తద్బహిరూర్ధ్వమ
ధశ్చ పృథక్పృథక్సార్ధచతురంగులమానేన మిలిత్వా నవాంగులేఽష్టదలం। తద్బ
హిశ్చతుశ్చతురంగులేఽష్టాంగులం షోడశారం శేషేణ భూగృహమితి। ప్రపంచ
సారసంగ్రహే త్వేవమేవ ప్రకారోఽనుస్మృతః ॥ ౬౫ ॥ ౬౬ ॥

అథకర్ణికావృత్తేఽష్టౌ భాగానాచరయతి సార్ధశ్లోకద్వయేన—

బ్రహ్మసూత్రం పురాదత్వా కర్ణికాభ్రమమధ్యతః।
యామ్యసౌమ్యాయతం దద్యాత్తత్రస్థం సూత్రసప్తకం ॥ ౬౭ ॥

వృత్తమధ్యే ప్రాగాదిపశ్చిమాంతమేకం సూత్రం దత్వా రేఖాం విలిఖేత్। తదేవ బ్రహ్మసూత్రమిత్యుచ్యతే। తత్ప్రయోజనంతు శక్తిపశ్చిమకోణానాం వహ్నిపూర్వకోణానాంచ స్థలనిర్ణయేనాఽఽనుపూర్వ్యసిద్ధిః। యామ్యా దక్షిణాదిక్। సౌమ్యోదీచీ। తద్వృత్తమధ్యే తిర్యగ్రేఖాసప్తకం లిఖేదితిఫలితం। ఏవంసతి ప్రథమరేఖాయాః పూర్వస్యాం కర్ణికాభ్రమావధిః ఏకో భాగః। సప్తమరేఖాయాః పశ్చిమస్యాం కర్ణికామగ్నపర్యంతోఽన్యో భాగః। సప్తరేఖాసంధిభూతాః షడ్భాగా ఇత్యష్టావీథ్యః సంపన్నాః। తాశ్చ సమంస్యాదితిన్యాయేన ప్రత్యేకం త్రిత్ర్యంగులాః సంపద్యంతే। తంత్రాంతరేషు కర్ణికావృత్తస్య పంచచత్వారింశదంగులత్వేఽపి తదవకాశస్య పునరష్టాచత్వారింశద్విభాగా తత్కృత్వా తేషు నవరేఖాలిఖాదిత్యుక్తం। దేవీస్తుత్యోమేగంగావల్లీస్తుతేతిప్రసిద్ధ్యేతి ॥

కటపయవర్గభవైరిహ పిండాంత్యైరక్షరైరంకాః।
నంగే శూన్యం జ్ఞేయం తథా స్వరే కేవలే కథితే ॥

ఇతిప్రసిద్ధయా వరరుచిపరిభాషయా దేవీత్యాద్యక్షరాణి। తేన దేవీపదేనాష్టాచత్వారింశదంశా ఉచ్యంతే। తేషు నవభిస్తిర్యగ్రేఖాభిర్జాతానాం దశభాగానాం పరిమాణబోధకానిస్తుతో మణిత్యాది దశాక్షరాణి। షట్షట్పంచత్రియస్తిస్రశ్చత్వారస్తిస్రః షట్ షట్ షట్ చ ప్రాగాదిక్రమేణ దశవీథ్యంశా భవంతీతి తదర్థః। ఏతత్తంత్రేపి హస్తమాత్రవృత్తస్యాష్టాచత్వారింశద్ధాపిభాగే సత్యేకైకోంఽశోఽర్ధాంగులాత్మకః సంపద్యతే। తాదృశాః షట్ షడంశాః ప్రథమద్వితీయయోర్వీథ్యోరష్టమాదితి స్పష్టంచ భవంతీతి తావతి విషయే తంత్రాంతరసంవాదః స్పష్టఏవ। ఇతరాంశోఽపి సంవాదో మూలతో వ్యక్తీభవిష్యతి ॥ ౬౭ ॥

తుర్యసూత్రం తతో లుంపేన్మధ్యాంశః స్యాద్ద్విభాగతః।
తృతీయపంచమానాగభూపాంశౌ ద్వ్యంశవర్జితౌ ॥ ౬౮ ॥
తేన మానేన సప్తైవ వీథ్యస్తంత్రేషు మధ్యమం।

చతుర్థం సూత్రం లుంపేన్మార్జయేత్ । తేన సప్తైవవీథ్యః సంపన్నాః। పరంతు తాసు చతుర్థీ వీథీతరవీథ్యపేక్షయా ద్విగుణపరిమాణా భవతీత్యాహ—ద్వి

భాగత ఇతి। భాగద్వయాత్మకపక్షో మధ్యభాగ ఇత్యర్థః। షడంగులా తుర్యవీథీతి యావత్। ఇదమేవోపలక్షణం రేఖాంతరాణామంశతో మార్జనస్య। తంత్రాంతరే తృతీయపంచమరేఖయోర్మధ్యభాగో గంగావల్లీత్యుక్తస్త్రయోదశాంశాత్మక ఇహ తు ద్వాదశాంశాత్మకో భవతీత్యతస్తదవిరోధం మధ్యభాగాభివర్ధనేనోపదిశతి— తృతీయపంచమావితి। తృతీయవీథ్యా నాగాంశాంస్త్రిగుణయవాత్మకానష్టావంశాన్నిష్కృత్య పంచమవీథ్యా భూపాంశాన్ సార్ధసార్ధయవాత్మకాన్ షోడశభాగాన్నిష్కృత్య అష్టస్వేకః షోడశసు చైక ఇతి ద్వాభ్యామంశాభ్యాం వర్ధితావిమౌ భాగౌ కుర్యాత్। తృతీయవీథీం స్వాష్టమాంశేన హ్రాసయేత్। పంచమీం వీథీం స్వషోడశాంశేన హ్రాసయేదితి వ్యవస్థితోఽర్థః॥ ౬౨ ॥

తృతీయవీథ్యాః స్వాష్టమాంశన్యూనీకరణం ద్వేధా సంభావ్యతే ద్వితీయసూత్రస్య [ప్రాగపసారణాత్తృతీయసూత్రస్య] ప్రత్యగపసారణాచ్చేతి। పంచమవీథ్యా న్యూనీకరణమపి ద్వేధా। తయోర్ద్వితీయపక్షోఽనుసర్తవ్య ఇత్యాహ— తేనమానేనేతి। తృతీయవీథ్యాం కః సారితం (యవత్రి) యుగ పంచమవీథిస్థః సార్ధయవశ్చేతి సార్ధయవచతుష్టయిరూపేణ మానేన షడంగులాత్మకం మధ్యభాగం పునరపి వివర్ధయేదిత్యర్థః। తృతీయపంచమరేఖయోవ ప్రాక్ప్రత్యగపసారయేదితి యావత్। కర్ణికావృత్తసంబంధినామష్టాచత్వారింశదంశానాం మధ్యే త్రయోదశాంశైర్మధ్యభాగస్తంత్రాంతర ఇహ త్వర్ధయవాధికైస్త్రయోదశభిరిత్యేతావానంతరం భవతి। తృతీయవీథ్యామేవైకాంశన్యూనభావస్తంత్రాంతరే। అత్ర తంత్రే తు తృతీయపంచమవీథ్యోర్మిలిత్వా న్యూనభావ ఇతి వైలక్షణ్యం తు తంత్రభేదాన్నమవ్యతి। యత్తు తృతీయవీథిస్థాంశాష్టకే పంచమవీథిస్థాంశషోడశకే చ ద్వౌ ద్వావంశౌ పార్శ్వయోర్న్యూనీకుర్యాదితి వ్యాఖ్యానం తత్తంత్రాంతరేణ భూయోఽసంవాదాపత్తేరుపేక్షితం। అత్రేదం బోధ్యం—ప్రథమసూత్రమష్టాచత్వారింశద్ధా విభజ్య తముభయభాగే పృథక్పృథగంశత్రయమితి మిలిత్వా తస్య షడ్భాగాన్మార్జయేత్। ఏవం సప్తమరేఖాయామపి। ద్వితీయరేఖాయాముభయతః పంచపంచాంశానితి దశాంశాన్మార్జయేత్। షష్ఠరేఖాయాం త్వ (తూ) భయతశ్చతురశ్చతురోంశాని త్యష్టావంశాన్మార్జయేత్। తదుక్తం—

ఆద్యే ద్వితీయే షష్ఠేచ సప్తమేచ యథాక్రమం ।
మార్జయేన్గుణభోగాంతే త్రిపంచతు నమార్జయేత్ ॥ ఇతి ॥

సోఽయమర్థో మధ్యాంశః స్యాద్ద్విభాగత ఇతి చరణేనోక్త ఇతి సువ్యాఖ్యాం కర్ణికామధ్యగతసూత్రాంతరాంశోఽపి విభాగతస్తంత్రాంతరోక్తగుణభోగాఖ్యా విభాగానుసారేణ లుంపేత్ । స్యాత్పదమీషదర్థకం నియమార్థకం వాఽవ్యయమితి తదర్థాత్ । మధ్యాంశే ద్విభాగాత్మకత్వస్య తుర్యసూత్రలోపాదర్థసిద్ధత్వేన తత్కథనస్యానావశ్యకత్వాదితి ద్రష్టవ్యం ।

తృతీయస్య ద్వితీయస్య త్వాద్యసూత్రస్య చాంతయోః ॥ ౧౯ ॥
ప్రసారయేదధోధఃస్థం తతః సూత్రద్వయద్వయం ।
భౌమే సప్తమకే సూత్రే బ్రహ్మస్థానేచ సంగతం ॥ ౨౦ ॥

ఏవం సప్తానాం సూత్రాణాం మధ్యే యత్తృతీయం సూత్రం తస్యాంతయోః కర్ణికావృత్తస్పృష్టయోః ప్రాంతభాగయోరారభ్య పశ్చిమస్యాందిశి భౌమపర్యంతం సూత్రద్వయం ప్రసారయేత్ । అధోధఃస్థం శక్తిత్రికోణానుగుణం యథా భవతి తథా । భౌమంనామ కర్ణికావృత్తం । తథా యద్ద్వితీయం సూత్రమస్పృష్టకర్ణికముభయతో మార్జితపంచపంచాంశం తస్యాంతయోరారభ్య పశ్చిమస్యాందిశి సప్తమసూత్రమధ్యభాగావధి ద్వే రేఖే విలిఖేత్ । తతో యదాద్యం సూత్రమస్పృష్టకర్ణికముభయతో మార్జితత్రిత్రిభాగం తస్యాంతయోరారభ్య ప్రత్యగ్దిశి మార్జితతుర్యసూత్రాదధఃస్థానే బ్రహ్మసూత్రసంగతం యథాభవతి తథా రేఖాద్వయం విలిఖేత్ । అయంచ కోణః పంచమసూత్రమధ్యభాగాత్పూర్వస్యాం దిశి కించిదధికయః త్రయోపరి నిపతతీతిబోధ్యం । అన్యేతు అంతశబ్దస్తృతీయస్యేత్యనేనాన్వయదశాయాం పాలితపరః । ద్వితీయాద్యాభ్యామన్వయదశాయాం సమీపపర ఇత్యాహుస్తదయుక్తం । పూర్వ (ర్వం) ప్రథమాది రేఖా (ణా) మంశతో మార్జనస్య మూలారూఢీకరణేనాస్మన్మతరీత్యా సర్వత్ర పాలితార్థకత్వేనా వైరూప్యస్య సంభవతస్త్యాగాయోగాత్ ॥ ౧౯ ॥ ౨౦ ॥

ఏవం ప్రాచ్యేన సూత్రత్రయేణ శక్తిత్రయముత్పాద్య ప్రతీచ్యేన తేన వహ్నిత్రయముత్పాదయతి ఆపంచమాదితి వ్యాఖ్యా—

ఆపంచమాదధఃస్థానం త్రయాణాం చాంతతో నయేత్ ।
భూమే ప్రాథమికే సూత్రే విశాంతంచ తృతీయకే ॥ ౨౧ ॥
సూత్రద్వయంచాస్య (తస్తు) త్ర్యస్రాణ్యేవం భవంతి షట్ ।
చతుర్దశారం దేవేశి దశారం చాత్రసిధ్యతి ॥ ౨౨ ॥

యథా ప్రాచ్యతిర్యగ్రేఖాత్రయప్రాంతేభ్యః పార్శ్వరేఖే ద్వేద్వే అధో నీతే ఏవమన్యేఽపి ద్వేద్వే సూత్రే పంచమమారభ్యాధఃస్థానాం త్రయాణాం తిర్యక్సూత్రాణాం ప్రాంతతఊర్ధ్వంనయేత్ । తతో యత్ద్వష్టం సూత్రమస్పృష్టకోణికముభయతో మార్జిత చతుశ్చతుర్భాగం తస్యాం తాభ్యాం పార్శ్వరేఖే ఆకృష్య ప్రాచ్యాం ప్రాథమికతిర్యక్సూత్రమధ్యభాగే యోజయేత్ । తతో యత్స్ప్తమం సూత్రముభయతో మార్జితత్రిభాగం తదగ్రాభ్యాం ద్వేరేఖే ఆకృష్య పూర్వస్యాందిశి తృతీయతిర్యక్సూత్రస్య మధ్యభాగే మేలయేత్ । ఏవంరీత్యా పార్శ్వరేఖాయుగలాని షట్ భవంతి । వస్తుతస్త్ర్యస్రాణ్యేవం భవంతి షడిత్ర్యూజా విమర్శిన్యుక్తఏవ పాఠః సాధుః । ఏవం ప్రకారేణ శక్తిత్రయవహ్నిత్రయాభ్యాం మన్వస్రబహిర్దశారాఖ్యే ద్వే చక్రే సంపన్నే భవతః ॥ ౨౧ ॥ ౨౨ ॥

అథాంతర్దశారం వ్యాఖ్యామాహ—

సూత్రాద్ద్వితీయకాత్తస్మాద్బ్రహ్మసూత్రస్య పార్శ్వయోః ।
సూత్రద్వయద్వయం దేయమధఊర్ధ్వక్రమాత్మకం ॥ ౨౩ ॥
తతోఽగ్రకోటిసంగతం పశ్చాత్సూత్రయుగ్మం ప్రసారయేత్ ।
దశారం దేవిసంసిద్ధమేతచ్చక్రం తృతీయకం ॥ ౨౪ ॥

ద్వితీయసూత్రస్య ప్రాంతాభ్యామధో ద్వేరేఖే పూర్వమేవలిఖితేఇతి వస్తుతో రేఖారంభాసంభవాన్మధ్యభాగఏవాఽఽకృష్యతే । తేన ద్వితీయసూత్రస్య మధ్యభాగాదారభ్యాధోముఖ్యౌ రక్షోవాయుకోణాభిముఖ్యేన ద్వేరేఖే లేఖ్యే తయోరవధిమాహ—బ్రహ్మసూత్రస్యేతి । ప్రాక్ప్రత్యగాయతం యద్బ్రహ్మసూ త్రం తస్య పార్శ్వయోః పార్శ్వద్వయవర్తిరేఖావధికతయేత్యర్థః । పా తశక్తిత్రయే యా మధ్యశక్తిస్తదీయపార్శ్వరేఖాద్వయావధీతి

షష్ఠసూత్రస్యాపి ప్రాంతాభ్యాం రేఖాద్వయస్యోర్ధ్వక్రమేణ లిఖితత్వాత్తన్మధ్య భాగాదారభ్య వైశాగ్నికోణాభిముఖ్యేన ద్వే రేఖే లిఖేత్ । తయోరవధస్తు సాంప్రతం లిఖితవహ్నిత్రయే యో మధ్యమో వహ్నిస్తదీయపార్శ్వద్వయమేవ । తదిదమవధిద్వయం తంత్రేణ బోధయితుం బ్రహ్మసూత్రస్య పార్శ్వయోరిత్యుక్తం । ఋజవస్తు — ద్వితీయసూత్రస్య షష్ఠసూత్రస్య చ యో మధ్యభాగస్తస్య బ్రహ్మసూత్రస్పృష్టత్వాత్తత్పార్శ్వయోరిత్యనేన తంత్రేణ వహ్నిప్రాకోణశక్తిప్రత్యకోణయోరేవ స్థానద్విగశత్రం వ్యాచక్షతే । ఏవం సూత్రద్వయద్వయం దత్త్వా పశ్చాదనంతరం సూత్రయుగ్మే తిర్యక్సూత్రయుగలం ప్రసారయోత్తిర్యగ్లిఖేత్ । ద్వితీయసూత్రమధ్యారబ్ధవహ్నిపార్శ్వద్వయరేఖాకోటిస్పృష్టం । పంచమసూత్రాదుపరి యవత్రయపరిమితదేశవర్తి చ యథా భవతి తథా । తిర్యక్సూత్రం విలిఖ్య వహ్నిం సాధయేత్ । షష్ఠసూత్రమధ్యారబ్ధశక్తిపార్శ్వరేఖాద్వయాగ్రస్పర్శి తృతీయసూత్రాదధో యవత్రయపరిమితదేశవర్తి చ యథా స్యాత్తథా తిర్యక్సూత్రం విలిఖ్య శక్తిం సాధయేదితి యావత్ । ఏవం కృతే సతి యద్యపి షట్కోణమేవ భవతి తథాఽపి షట్కోణస్య విరచ్యతుష్టయేఽపి చత్వారి త్ర్యస్రాణి పూర్వసూత్రసిద్ధాని షట్కోణపార్శ్వరేఖాభిరేవ ఘటితాని జాతానీత్యాశయేనాంగభాగం వస్వస్రాపేక్షయా తృతీయం చక్రం సమ్యక్సిద్ధమిత్యుక్తం ॥ ౨౩ ॥ ౨౪ ॥

అథ వసుకోణత్రికోణచక్రే ద్వాభ్యామాహ —

సూత్రాత్పంచమకాన్మధ్యాదన్యసూత్రద్వయం నయేత్ ।
ఊర్ధ్వాధోముఖమక్ష్యస్థ త్ర్యస్రసంసిద్ధయావధి ॥ ౨౫ ॥
దద్యాత్తృతీయకం సూత్రం తయోరన్యోన్యసంగతం ।
ఏవం చతుర్థమష్టానాం మధ్యయోరనిశ్చ పంచసు ॥ ౨౬ ॥

పంచమసూత్రస్య మధ్యభాగాదారభ్య శైవాగ్నేయాభిముఖ్యేన ద్వే సూత్రే లిఖేత్ । వృత్తాత్పంచత్యాగాత్ప్రతీత్యాదావివ క్రియావృత్తోర్ధ్వభయోరప్యపాదానం । అనావృత్తౌ వృత్తపదస్యైవ తత్సంబంధినిలక్షణా । తయోరవధిమాహ త్ర్యస్రేతి । ఊర్ధ్వాధోముఖశబ్దాభ్యాం సాంప్రతం లిఖితషట్కోణముచ్యతే ।
తత్సంస్థం ప్రథమశక్తిరూపం తత్పార్శ్వరేఖయోః ప్రథమవహ్ని

...ర్థిద్వయం కహోరేవ ద్వితీయవహ్నిపార్శ్వకో

...శక్తిప్రాచ్యరేఖయాఽపి యోగాన్మర్మద్వయంచాస్తి।

...సాధః సమీపదేశో లక్షణయా నిర్దిశ్యతే। తదవధిరేఖాదిగ్యోర్ధ్వ।

...ధరేవ మర్మపదేన లక్ష్యతే। తస్యైవ ...పమర్మత్వాదీయుక్తం। త

...యాః పార్శ్వరేఖయోరన్యోన్యసంబంధం యథా స్యాత్తథా సూత్రం తిర్య

న్నితరిం దద్యాత్। తచ్చ పార్శ్వరేఖాద్వయముపేక్ష్య తృతీయం భవతీతి। ఏ

వంసతి చతుర్దశారమారభ్య గణనాయాం చతుర్థం వసుకోణాత్మకం పంచమం

మధ్యయోన్యాత్మకంచ చక్రం సిధ్యతీత్యస్యాపక్షేణాన్వయః ॥ ౭౫ ॥ ౭౬ ॥

ఏవం సిధ్యతి దేవేశి సర్వచక్రం మనోహరం।

తచ్ఛక్తిపంచకం సృష్ట్యా లయేనాగ్నిచతుష్టయం ॥ ౭౭ ॥

పంచశక్తిచతుర్వహ్ని సంయోగాచ్చక్రసంభవః।

సర్వం కిర్ణికాంతర్గతం చతుర్దశారాది బింద్వంతం। బిందోః కర్ణికా

కేన కర్ణికావృత్తనిర్మాణవిశాయామేవ సిద్ధత్వాత్।

అథవా—త్రికోణే బైందవంశ్లిష్టం వసుస్త్రారేఽష్టదళాంబుజం।

దశారయోః షోడశారం భూగృహం భువనాసరే॥

ఇతి బ్రహ్మాండపురాణోక్తరీత్యా చతుర్ణాం చక్రాణాం పంచసు చక్రే

ష్వంతర్భావాభిప్రాయేణైతావతైవ సర్వచక్రమితి వ్యపదేశః ఏతేన బహిరంత

ర్దశారయోర్ద్వితీయతృతీయావరణత్వాభ్యాం వ్యపదేశో మూలే కరిష్యమాణో

సంగచ్ఛతే। సర్వపదేన న్యూనమాత్రవ్యవచ్ఛేదో నాధిక్యస్యేతితు కేచిత్। ఆ

త్మాభిముఖతా సృష్టిస్తాదృశాగ్రం శక్తిపంచకం। పరాఙ్ముఖతాలయస్తాదృశాగ్రం

వహ్నిచతుష్టయం ॥ ౭౭ ॥

ఏవం నవానాముక్తరీత్యా సమ్యగ్యోగాచ్చక్రోత్పత్తిః—

తత్రైకమష్టకం దేవి ద్వే దశారే చతుర్దశ ॥ ౭౮ ॥

చతుర్దశదళద్వంద్వమష్టావేకం మహేశ్వరి।

సృష్టిసంహారయోగేన శక్తిస్థానాన్యనుక్రమాత్ ॥ ౭౯ ॥

[illegible] ప్రోర్ధ్వక్రమేణ లిఖితత్వాత్తన్మధ్య [illegible] లిఖేత్ । తయోరంపథస్తు సాం [illegible] త్యాదినా సృష్టిక్రమేణ త్రిచత్వారింశత్ప్రపార్శ్వద్వయమేవ । [illegible] త్యాదికంతు సంహారక్రమేణ । శక్తిస్థానాని త్రికోణపార్శ్వయోరిత్యు [illegible] ర్యాం చతుశ్చత్వారింశద్వసుదలకలాస్రత్రివలయేత్యాదిగ్రంథస్తస్య బ్ర [illegible] త్యాభిప్రాయేణ । త్రయశ్చత్వారింశదిత్యేవవా తత్ర పాఠశ్శక్తి

౭౮ ॥ ౭౯ ॥ ౬౦

యస్య చక్రస్య బోధాత్సాధకోఽపి భైరవః పరమశివపవభవతి । అతిగూ ఢత్వేఽపి చక్రోద్ధారే బిందోః కంఠరవేణానుక్తిస్తు యత్రకామ్యప్రయోగవిశేషే షు పూర్ణచక్రస్య నవయోనిచక్రమాత్రస్యవా ద్వితీయపటలే చతుర్థపటలేచవిని యోగో వక్ష్యతే తత్ర మధ్యే లేఖనీయాంశస్య చింతనీయాంశస్యవా విధానస త్వే బిందురహితస్యైవోపస్థితత్వాగా । తదసత్త్వే త్వర్థాద్బిందుప్రాప్తిః సర్వత్రాస్య ప్యైవ బిందురూపత్వాదితి ॥

బహిః పద్మద్వయం కుర్యాదష్టషోడశకచ్ఛదం ॥ ౮౦ ॥
గుణవృత్తం తతఃకుర్యాచ్చతురస్రంచ తద్బహిః ।
చతుర్ద్వారసమాయుక్తమేవం స్యాచ్చక్రముత్తమం ॥ ౮౧ ॥

బహిర్మధ్యమం తృతీయభాగమభితో ద్వాదశద్వాదశాంగులే భూభాగే । తతో ద్వితీయభాగం హస్తాత్మకం పరితో యథోచితభాగే । తద్బహిర్వృత్తత్ర యాద్బహిః కించిద్వనా (ద్వ్యా) ధిక్యైకాదశాంగులభూభాగే । ఏవంసతి శక్త్యాశ క్తిమిత్యాది పూర్వోక్తప్రకారాపేక్షయోత్తమం సులభలేఖం చక్రం భవతీత్యర్థః మధ్యస్య కర్ణికావృత్తస్య యావతీ క్షేత్రఫలసంఖ్యా యువయూకాది పరమాణ్వం తానాం భవతి తస్యాః సకాశాత్త్రిచత్వారింశత్త్రికోణాక్రాంతభూభాగక్షే త్రఫలసంఖ్యాపనీయావశిష్టాయాస్త్రిచత్వారింశతా విభజనే యా లబ్ధసంఖ్యా భవతి తావద్భిర్యవాదిభిః ప్రమితాయాః ప్రథమశక్తేర్నిర్మాణస్య నిపుణతరగణకా కస్యైకసాధ్యత్వేన ప్రథమప్రకారస్యైతరేషాం దుస్తరత్వాదితిభావః । ఏతేచ ౭౬ఘశ్లోకాః కస్యాంచిట్టీకాయాం నదృశ్యంతే । అన్యస్యాం దృశ్యంతేవ ॥

PART I.

CONTENTS.

PART II.

-::0::-

NOTICE.

☞ This Journal will hereafter appear *also* in the Deva Nagari type, with the text, its English translation, Sankara's Bhashyam, its English translation and copious notes on the text and Bhashyam. Back numbers also will be supplied.

S. GOPALASASTRY, B. A.,
First Grade Pleader,
EDITOR.

10895